

2021
№ 01 (35)

Онол-арга зүйн улирал тутмын сэтгүүл

ОНОЛ-АРГА ЗҮЙН УЛИРАЛ ТУТМЫН СЭТГҮҮЛ

**ШҮҮХИЙН
ШИЙДВЭР**
ГҮЙЦЭТГЭЛ СУДАЛ

Онол-арга зүйн
улирал тутмын сэтгүүл

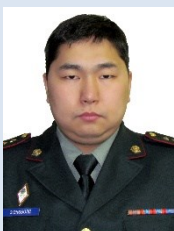
RESEARCH LINKING PRACTICE

ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ БАЙГУУЛЛАГЫН АЖИЛТНЫ ГАЛТ ЗЭВСЭГ, ТУСГАЙ ХЭРЭГСЭЛ, БИЕЙН ХҮЧ ХЭРЭГЛЭХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ

Г.ХОСБАЯР

*Дотоод хэргийн их сургуулийн Шүүхийн шийдвэр
Гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн Харуул хамгаалалт,
гүйцэтгэх ажлын тэнхимийн ахлах багш, хошууч*

Э.ӨНӨБОЛД

*Дотоод хэргийн их сургуулийн Шүүхийн шийдвэр
Гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн Харуул хамгаалалт,
гүйцэтгэх ажлын тэнхимийн багш, хууль зүйн магистр, ахмад*

Товч агуулга: Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага болон төрийн тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагуудын алба хаагч галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх хэрэгцээ шаардлага, хэрэглэх үндэслэл, анхаарах асуудлыг тодорхойлж, тулгамдаж буй тодорхой асуудлуудыг судлаачдын зүгээс илэрхийлсэн.

Abstract: The researcher identifies needs, rationales and issues with respect to the use firearms, special weapons and force by officers from the Court Decision Execution Authority and government authorities with special mandates and takes into account challenges faced.

Түлхүүр үгс: Төрийн тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллага, галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч, алба хаагч, үндэслэл, хор уршиг, анхаарах асуудал, аюулгүй байдал.

Key words: government authorities with special mandates, firearms, special weapons, force, an officer, rationales, consequences, issues, and security.

Монгол Улсын Үндсэн хууль хийгээд олон улсын хэм хэмжээ, дотоодын хууль тогтоомжуудаар хамгаалагдсан хүний эрхийн нэг асуудал бол хүний халдашгүй байх эрх билээ.

Хэнд хүч хэрэглэх, эрх, эрх чөлөөнд халдах үйлдэл аль ч нийгэмд хязгаарлагддаг ойлголт гэдгийг бид мэднэ. Гэсэн хэдий зайлшгүй шаардлагаар тэрхүү хамгаалагдсан эрхийг зөрчих нь бий.

Миний эрх бусдын эрхээр хязгаарлагддаг эрх зүйт төрийн зарчмыг бид мэддэг. Энэхүү хязгаарлалтын бүрэн бүтэн байдлыг хангах, энэ зарчмын хэрэгжилтийг хамгаалах механизм нь төр буюу төрийн албадлага байдаг. Тэгвэл хүний эрхийг хангах, хамгаалах чиг үүрэгтэй институт болох төр тэрхүү эрхийг зөрчихийн тулд эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгцээ шаардлага, нарийн стандартыг шаардах нь зүйн хэрэг.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 11 дүгээр зүйлд “нийгмийн дэг журмыг хангах нь төрийн үүрэг мөн”¹ гэж заасан нь аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагуудын үйл ажиллагааны үндсийг тодорхойлж, энэхүү ажиллагаа нь хамтын ажиллагаагаар илэрхийлэгддэг.

Дээрх төрийн тусгайлсан чиг үүргийг хэрэгжүүлэх эрх зүйн үндсийг холбогдох хууль, тогтоомжид хуульчилсан бөгөөд зарим тохиолдолд хүний эрх, эрх чөлөөг хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу халдаж, хязгаарладаг ба энэхүү хуулиар хамааруулсан чиг үүргийг төрийн тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллага, түүний албан тушаалтан, ажилтан гүйцэтгэдэг.

Үүнд: зэвсэгт хүчин, хилийн ба дотоодын цэрэг, онцгой байдал, тагнуул, төрийн тусгай хамгаалалт, цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, шүүхийн шинжилгээний байгууллагын удирдлага, тус байгууллагуудын офицер, ахлагч, шинжээч, мэргэжилтэн, шийдвэр гүйцэтгэгчийг хамруулан ойлгож болно².

Эдгээр байгууллагууд нь нийтлэг шинжээрээ хүний халдашгүй байх, хүч хэрэглэхээс ангид байх эрхэд тодорхой хэмжээгээр халддаг бөгөөд бүгд хуульд заасан үндэслэл, журмыг удирдлага болгдог.

Хуулиар хамгаалах ёстой эрх, ашиг сонирхол руу халдах шаардлага үүссэн бол түүнийг зохицуулах эрх зүйн зохицуулалт, хэм хэмжээ, протокол нь нарийвчилсан оновчтой, аливаа зөрчил, хийдлийг дагуулахгүй байх хэрэгтэй гэдгийг дурьдах нь зөв.

¹ Монгол Улсын Үндсэн хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. 1992 он №1

² Төрийн албаны тухай хууль. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. 2018. №01

Харин энэхүү тусгай чиг үүрэг бүхий байгууллага ямар эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд хүний язгуур эрх, ашиг сонирхолд халдаж байгааг энэхүү судалгааны хүрээнд дурьдсан болно.

Үндсэн хэсэг

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь үндэсний аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагууд дунд ихээхэн онцлог бүхий чиг үүргийг хэрэгжүүлэгч байгууллага юм.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 257 дугаар зүйлийн 257.1-т “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь хуулийн хүчин төгөлдөр шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх төрийн тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллага мөн”³ гэж хуульчилсан.

Энэхүү чиг үүргээ хэрэгжүүлэх явцад буюу шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны /иргэний, эрүүгийн, зөрчлийн болон захиргааны/ явцад шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч⁴ нь аливаа аюул заналхийлэлд өртөх явдал гарсаар байгаа нь шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны бодит биелэлтэд шууд болон шууд бусаар нөлөөлөх хүчин зүйлсийн нэг болж байна.

Монгол Улсын нэгдэн орсон Олон улсын гэрээ, тухайлбал Нэгдсэн үндэсний байгууллагын Ерөнхий ассамблейн Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалд “Хүн бүр амьд явах, эрх чөлөөтэй байх, халдашгүй дархан байх эрхтэй”⁵..., Иргэний болон Улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактад “Хүн бүр амьд явах салшгүй эрхтэй. Энэ эрхийг хуулиар хамгаална”⁶..., “энэхүү Пактаар хүлээн зөвшөөрсөн эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн аливаа хүнийг, ийм зөрчлийг албаны үүргээ гүйцэтгэж байсан этгээд үйлдсэн байсан ч үр нөлөөтэй эрх зүйн хамгаалалтаар хангах”⁷ үүрэг хүлээх тухай ч зааж өгчээ.

³ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл сэтгүүл, 2017 он, №24

⁴ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 270.1-д Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын удирдах, гүйцэтгэх албан тушаалтан, шийдвэр гүйцэтгэгч, хорих байгууллагын алба хаагчаас бүрдэнэ гэж заасан.

⁵ НҮБ-ын Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал. 1946 он, 3 дугаар зүйл

⁶ НҮБ-ын Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт. 1966 он, 6 дугаар зүйл

⁷ НҮБ-ын Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт. 1966, 3 дугаар зүйл

Мөн Монгол улсын Үндсэн хуульд “Монгол улсын иргэн амьд явах, эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах, хөдөлмөрийн аятай нөхцөлөөр хангуулах, эрүүл мэндээ хамгаалуулах, халдашгүй чөлөөтэй байх эрхтэй⁸” гэж тус тус хуульчилж өгсөн нь төрийн тусгай алба, тэр дотроо ШШГБ-ын алба хаагчдад ч нэг адил хамаарна.

Манай улсад эрт үеэс “Төрөө дээдлэх”, “төр, түүний алба хаагчдад хүндэтгэлтэй хандах” үзэл, ёс бодитойгоор оршиж ирсэн уламжлалтай ч нийгмийн суурь үзэл бодол, философийн үзэл баримтлал бүхэлдээ өөрчлөгдөж /төрийн үүрэг бол ард түмэнд үйлчлэх явдал мөн/ нийгмийн бүлгүүдийн төрдөө итгэх итгэл үнэмшил, сэтгэхүй ихээхэн хэмжээгээр өөрчлөгдсөн.

Зарим тохиолдолд шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны талууд нь урьд өмнө төрийн өндөр албан тушаал хашиж байсан, нийгэмд нөлөө бүхий хүмүүс байдаг нь шийдвэр гүйцэтгэгчийг албан үүрэгтэй нь холбогдуулан түүний тавьсан хууль ёсны шаардлагыг үл биелүүлэх, өөрт ашигтайгаар шийдвэр гаргуулахыг эрмэлзэх, нөлөөлөх, мөн түүнчлэн төлбөр төлөгч, ялтан нь сэтгэл зүйн хувьд өөрчлөлттэй, тогтворгүй байдаг нь шийдвэр гүйцэтгэгчийг заналхийлэх, эрүүл мэнд, амь насанд нь хүч хэрэглэн халдах зэргээр түүний аюулгүй байдалд сөргөөр халддаг.

Түүнчлэн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны явцад шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийг нохойгоор хазуулсан, хутга тулгаж дарамталсан, толгойн болон биеийн бусад хэсэгтээ цохиулсан, боомилсон, хувийн өс санаж зодсон, дарамталсан, хувцсаа уруулсан, хэл амаар доромжилсон, зэвсгийн чанартай зүйл барьж айлган сүрдүүлсэн болон галт зэвсэг хэрэглэж амь насанд халдсан гэмт хэрэг гарч байсан нь та бидний эргэн тойронд аюул заналхийлэл ойрхон байгааг гэрчилнэ.

Албан үүргээ гүйцэтгэж байгаа алба хаагчдын аюулгүй байдлын тогтолцоо, баталгаа, соёл хангалттай бүрэлдэн төлөвшөөгүйн улмаас тэдний болон гэр бүлийн гишүүдэд нь хоригдол, хоригдогч этгээд, төлбөр төлөгчийн зүгээс халдах, үйл ажиллагаанд нь хүч хэрэглэн эсэргүүцэл үзүүлэх зэргээр нөлөөлөх оролдлого, аюул заналхийлэл улам бүр нэмэгдэх хандлагатай боллоо.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газраас хорих байгууллагын аюулгүй байдал, хоригдол, хоригдогчийн эрхийг хамгаалах болон

⁸ Монгол Улсын Үндсэн хууль, 1992 он, Төрийн мэдээлэл сэтгүүл №1.

байгууллагын үйл ажиллагаанд мэдээллийн технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэх чиглэлээр холбогдох арга хэмжээнүүдийг шат дараатай авч байгаа хэдий ч шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаан дахь шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдлыг хангах, шийдвэр гүйцэтгэгчийн ажлын байран дахь эрсдлийн түвшинг үнэлж дүгнэх, түүнд нийцсэн холбогдох арга хэмжээнүүдийг авах хэрэгцээ, шаардлагатай.

Аюулгүй байдлын орчин нөхцөл хурдацтай хувьсан өөрчлөгдөж байгаа өнөө үед учирч болох аюул заналхийллийг урьдчилан танин мэдэх, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ, нөөц боломжийн харилцан хамаарлыг судлах, эрсдлийг үнэлэх, даван туулах үйл ажиллагааны бодлого, түүнийг хэрэгжүүлэх чадавхийг бий болгох сорилтууд тулгарч байна.

Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагууд нь эрх зүйн бүрэн чадамж бүхий, эрх зүйн харилцаанд чөлөөтэй оролцогч иргэн, хүнд тодорхой ажиллагааг хийдэг бол шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь хуулийн хүчин төгөлдөр шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх ажиллагааг хэрэгжүүлэх явцдаа галт, зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх ажиллагааг хэрэгжүүлдэг.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь үйл ажиллагааны онцлог чиг үүргээс шалтгаалан шийдвэр гүйцэтгэгч, хорих байгууллагын ажилтнаас бүрддэг⁹ бөгөөд тэдгээрийн галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх үндэслэл, шаардлага нь харилцан адилгүй байдаг.

Хэдийгээр хуульд зааснаар шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч галт, зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх эрхтэй гэж заасан боловч шийдвэр гүйцэтгэгчийн хувьд түүний шаардлагыг эсэргүүцсэн, өөрийгөө хамгаалах зорилгоор нэг бүрийн тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх эрхтэй байдаг бол хорих байгууллагын алба хаагч биеийн хүч, нэг бүрийн болон олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэл, галт зэвсгийг хэрэглэх эрхтэй.

Алба хаагчийн зүгээс галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх ажиллагааны тухай ярих нь тэдгээр ажил үүргийн онцлогтой холбоотой тул тэдгээрийн онцлогийг дурах зүйтэй гэж үзэж байна.

Шийдвэр гүйцэтгэгчийн үйл ажиллагааны хувьд:

Шийдвэр гүйцэтгэгч хуульд заасан чиг үүргийнхээ хүрээнд гүйцэтгэх баримт бичиг, хоригоос өөр төрлийн ял, албадлагын арга хэмжээ авсан

⁹ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль. Төрийн мэдээлэл эмхтгэл. 2017. №24

шийдвэрийг биелүүлдэг. Энэ нь улсын хэмжээнд иргэн, захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэр, зөрчлийн хэргийн шүүхээр баталгаажсан гүйцэтгэх баримт бичгээр гүйцэтгэхтэй холбоотой ажиллагааг гүйцэтгэх бөгөөд нөгөө нийгмийн дунд буюу хорихоос өөр төрлийн ял шийтгүүлсэн ялтан, төлбөр төлөгч, шийтгэл хүлээсэн этгээдтэй харилцдаг ба тэдний хувьд эрх, эрх чөлөөний хязгаарлалтын хувьд харьцангуй бага байдаг нь шийдвэр гүйцэтгэгчид халдах, хүч хэрэглэх эрсдэл харьцангуй бага байдаг.

Хорих байгууллагын алба хаагчийн хувьд:

Хорих байгууллагын хувьд хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарлаж, байнгын хяналт, хамгаалалтын дор тусгай дэглэм бүхий байгууллагад нийгмээс тусгаарладагаараа онцлогтой. Цагдан хоригдогсод болон хоригдлууд, баривчлагдсан этгээдүүдтэй харилцдаг. Энэ ч утгаараа хорих байгууллагын алба хаагчийн хувьд эрсдэл харьцангуй өндөр гэж үзэж болно. Учир нь эрхийн хязгаарлалт хэдий чинээ их байна, төдий чинээ тухайн субъектын харилцаа хандлага, илүү их эрсдэл дагуулдаг нь ял эдлүүлэх ажиллагааны үйл явц, туршлагаас харагдаж байна.

Хуулиар хамгаалсан эрх, ашиг сонирхлыг ноцтой зөрчсөн тул эрхээ хязгаарлуулсан гэмт хэрэгтэн бие хүний эсрэг, тодорхой шаардлагыг хангаж биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх бөгөөд нөгөөтэйгүүр уг ажиллагааны нийтлэг зарчим болох учирч болох эрсдлээс илүү хохирол учруулахгүй байх шаардлагатай.

Иймд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагаанд галт зэвсэг, биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх эрх зүйн зохицуулалтын нарийвчилсан хэм хэмжээг шаарддаг.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны үед биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх эрх зүйн зохицуулалтыг авч үзье.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны онцлог бол бүхлээрээ албадлагын арга хэмжээ байдаг. Аливаа шүүхийн шийдвэр хүчин төгөлдөр болсон үеэсээ хойш зохигчдод тухайн шүүхийн шийдвэрийг сайн дураар биелүүлэх хугацааг олгодог бөгөөд сайн дураар биелүүлэх хугацаа өнгөрсөн нь тухайн шийдвэрийг албадан биелүүлэх шаардлага үүсдэг.

Эрүүгийн хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа нь мөн адил хуульд заасан ялыг гэмт этгээдэд албадан эдлүүлснээрээ хуульд заасан цээрлүүлэх хэм хэмжээ биелэлээ олдог билээ.

Иймд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны үед алба хаагчаас буюу төрөөс хэрэгжүүлэх албадлага нь тухайн ажиллагааны аюулгүй байдлыг галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүчээр хангах асуудал зайлшгүй шаардлагатай.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх ажиллагааны үед дараах зарчмуудыг баримталдаг. Үүнд:

1. Зөвхөн хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу хэрэглэх,
2. Нэн тэргүүнд хэрэглэхгүй байх,
3. Тухайн нөхцөл байдалд тохируулан хэрэглэх, ингэхдээ хамгийн бага хохирол учруулахыг эрмэлзэх.

Дээрх зарчмуудад нийцүүлэн галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх ажиллагаа нь хэрэглэхийн өмнөх нөхцөл байдал, хэрэглэх, хэрэглэсний дараах гэсэн гэсэн 3 үе шатыг заавал туулдаг. Энэ үе шатыг галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх эрх зүйн зохицуулалтууд зохицуулах дамжиггүй.

Өмнөх нөхцөл байдлын хувьд галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх үндэслэлүүдийг хамааруулан ойлгож болох юм.

Дараах үндэслэлүүдийг шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны үед, хорих байгууллагын үйл ажиллагааны үед гэж ангилж болно.

- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учруулж болзошгүй байдлаар довтолсон,

- Зэвсэглэсэн болон зэвсэг хэрэглэн эсэргүүцэж болзошгүй ялтан, хоригдлыг баривчлах үед,

- Хоригдол хорих ангийн алба хаагчийн тавьсан шаардлагыг хүч хэрэглэн эсэргүүцсэн,

- Алба хаагчийн аюулгүйн тойрогт зөвшөөрөлгүй нэвтэрсэн,

- Хоригдлыг хуяглан хүргэх, хуяглан хүргэж байгаа хоригдлыг суллахаар зэвсэглэн, эсхүл бүлэглэн довтолсон,

- Хяналтад байгаа хоригдол амиа хорлох, өөрийн бие махбодид гэмтэл учруулах, оргон зайлж болзошгүй бол тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх,

- Хорих байгууллага дотор гарсан эмх замбараагүй байдлыг таслан зогсоох, хяналтдаа авах, хорих байгууллага доторхи аливаа хууль бус үйлдлийг таслан зогсоох, хорих байгууллагыг бүслэн хаасныг чөлөөлөх,

- Хорих ангид бүлэглэн халдсан,
- Хорих ангийн дотоод журмыг бүлэглэн зөрчсөн, эсхүл хорих ангид гарсан эмх замбараагүй байдлыг таслан зогсоох,
- Хоригдол оргон зугтсан, оргохыг завдсан,
- Хоригдол өөрийн, бусад хүний амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учруулж болзошгүй байдлаар довтолсон,
- Галт зэвсэг, эсхүл хүний амь нас, эрүүл мэндэд ноцтой хохирол учруулж болох бусад зүйлээр зэвсэглэсэн хоригдол зэвсгээ хураалгах шаардлагыг үл биелүүлсэн,
- Хорих ангид эмх замбараагүй байдал үүсч, хүний амь нас, эд хөрөнгөд ноцтой хохирол учрах нөхцөл байдал бий болсон.

Галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх.

Өмнө хэсэгт шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын ажилтан галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх үндэслэл, эрхийн тухай авч үзсэн бол ямар төрлийн галт зэвсэг, тусгай хэрэгслийг хэрхэн хэрэглэх талаар авч үзье.

ШШГБ-ын үйл ажиллагаанд хэрэглэх галт зэвсгийг албаны нууцад хамааруулдаг бөгөөд 4 бүлэг 27 төрлийн тусгай хэрэгслийг албаны тусгай зориулалтаар ашиглаж байна¹⁰. Галт зэвсгийг журамд зааснаар үндэслэл бий болсон үед гадна орчинд нэг удаа дээш хий буудан анхааруулах бөгөөд барилга байгууламжид хэрэглэх бол амаар анхааруулна¹¹ гэж заасан.

Гэхдээ шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагаа гэмт үйлдэл, хор уршиг учруулж болзошгүй үйлдлийг таслан зогсоох зорилгоор гүйцэтгэж байгаа ажиллагаа тул ямагт хүний амь насанд халдахгүй байх, амин бус газар галт зэвсэг хэрэглэхийг санах нь чухал.

Тусгай хэрэгслийн тухайд хэрхэн хэрэглэх зохицуулалтыг харьцангуй тодорхой заасан байдаг бөгөөд гавны тухайд гарын, хурааны, гар, хөлийн гавыг хэрэглэдэг. Ингэж хэрэглэхдээ хоёр гарыг биеийн урд болон ард бугуйгаар холбож, гар хөлийг холбож, бүсэлхийд зүүсэн бүстэй холбож, хоёр ба түүнээс дээш хүнийг гавлах зэргээр гавладаг.

¹⁰ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн хэрэглэх тусгай техник, хэрэгслийн жагсаалт. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын тушаал. 2019.

¹¹ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч биеийн хүч тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх журам. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Улсын ерөнхий прокурорын хамтрсан тушаал. 2017.

Гав хэрэглэсэн тохиолдолд түлхүүрээр нь чангалж, гавлагдсан этгээдийн гар, хуруунд шигдэх, цус боох, амь нас эрүүл мэндэд нь хохирол учруулж болзошгүй байдлыг тогтмол шалгах шаардлагатай.

Хэрэв ороох цамц хэрэглэсэн бол нэг цагаас илүү удаан хугацаагаар хэрэглэхийг хориглогдог.

Мөн үүнээс гадна резинен бороохойг хүний яс, булчин дагуу ороолгох, цохих, хатгах байдлаар үйлдлийг таслан зогсоох зорилгоор хэрэглэх ба ингэхдээ алба хаагчийн амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учруулахаар довтолсоноос бусад тохиолдолд хүний толгой, хэвлий бөөр, давсганд цохихгүй байхыг эрмэлзэнэ.

Үүнээс гадна цахилгаан хүчдэлээр цохиулагч, нулимс асгаруулагч, амьсгал боогдуулагч зэргийг хэрхэн хэрэглэх талаар заасан байдаг¹².

Олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгслийн хувьд түүнийг хэрэглэх хэмжээ, дэс дараалал, арга хэлбэрийг тодорхой төлөвлөсний үндсэн дээр хэрэглэх ба хэрэглэсний дараа гэмтсэн, шархадсан хүмүүс байгаа эсэхийг нягтлах шаадлагатай байдаг.

Биеийн хүчийг үүссэн нөхцөл байдалд тохируулан бие хамгаалах, үйлдлийг таслан зогсоох, хяналтад авах зорилгоор хориглоогүй бүх төрлийн барилдаан, тулааны мэх хэрэглэж болох ба эхний мэхийг хийсний дараа хор аюул арилаагүй нөхцөлд давтан болон өөр мэхийг сонгож, үргэлжлүүлэн хэрэглэнэ.

Дээрх байдлаар шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх журмыг заасан байх ба энэ талаар товч дурдлаа.

Галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэсний дараах үед.

Тусгай чиг үүрэг бүхий байгууллага хуулийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулсан ч гэсэн аливаа үйл ажиллагаа заавал тодорхой үр дүнд хүргэнэ. Энэхүү үр дүнг зөв тодорхойлох, хууль журмын дагуу явагдсан эсэхийг тодорхойлох ажиллагаа галт, зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хэрэглэсний дараа явагддаг.

Хорих байгууллага болон хорих ял эдлүүлэх албаны алба хаагч галт зэвсэг хэрэглэсэн бол ангийн даргад даруй мэдэгдэх бөгөөд үүний улмаас

¹² Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч биеийн хүч тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх журам. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Улсын ерөнхий прокурорын хамтрсан тушаал. 2017.

хүний амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учирсан бол хорих анги, байгууллагын дарга, харьяа прокурорын газар, нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаагийн байгууллагын жижүүрт даруй мэдэгдэж хэргийн газрыг хамгаалалтад авах бөгөөд галт зэвсэг хэрэглэсэн тухай илтгэх хуудсыг журамд заасны дагуу холбогдох мэдээллүүдийг үнэн зөв бичиж, тэмдэглэж, ангийн даргад хүлээлгэн өгөх ба энэхүү илтгэх хуудсыг 3 хувь үйлдэнэ. Энэ талаар хорих байгууллагын дарга ШШГЕГ-т мэдэгдэж, бичгээр таницуулна. Уг асуудалд ШШГЕГ-аас албаны шалгалт явуулах бөгөөд шалгалтын дүнг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн, Улсын Ерөнхий прокурор Ял эдлүүлэх ажиллагаанд хяналт тавих хэлтэст тус танилцуулдаг.

Харин тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэсэн тохиолдолд бүрт алба хаагч энэ тухай тэмдэглэл үйлдэх шууд захирах даргад даруй мэдэгдэнэ.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх ажиллагааг дээрх байдлаар зохицуулж байгаа бөгөөд холбогдох хууль журмуудыг удирдлага болгон ажиллаж байна. Эдгээрийг дурдвал:

- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль,
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх тухай журам,
- Хорих байгууллагын ажилтан галт зэвсэг хэрэглэсэн тухай илтгэх, мэдээллэх журам,
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн хэрэглэх тусгай техник, хэрэгслийн жагсаалт,
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн хэрэглэх тусгай техник хэрэгсэл, галт зэвсэг, сумыг бүртгэх, олгох, буцаан авах, хадгалах журам зэрэг болно.

Дээрхээс үзвэл Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага төрийн тусгайлсан чиг үүрэг болох иргэнийхээ амь нас, эрүүл мэндэд хүч хэрэглэх чиг үүргийг эрх хэм хэмжээнд үндэслэн зохих төвшинд хэрэглэж байгаа харагдаж байгаа боловч энэхүү ажиллагаанд бодит амьдралд тулгамдсан хүндрэл бэрхшээл байсаар байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх ажиллагаанд тулгамдаж буй асуудлуудын талаар товч авч үзье.

Хэдийгээр хуулиар олгосон эрх, хэмжээний хүрээнд галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүчийг хэрэглсэн нь хуулийн дагуу үйлдэл мэт тухайн нөхцөл байдлыг хэрхэн үнэлж, хэрэглэхийн өмнө, хэрэглэх, хэрэглэсний дараах шатуудад алба хаагч биеийн, сэтгэл зүйн, хууль зүйн мэдлэгтэй, тодорхой хариулт өгөх мэдлэгтэй байхыг цаг үе шаардах болсон нь нууц биш юм.

Нийтийн хэв журам зөрчсөн иргэнд зарим тохиолдолд тусгай хэрэгсэл хэрэглэх нь харьцангуй хялбар бөгөөд тухайн иргэн өөрийн буруутай үйлдлийг ойлгох, түүнийгээ хүлээн зөвшөөрдөг.

Харин хорих байгууллагад тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч, галт зэвсэг хэрэглэх нөхцөл байдал нь маш хүнд нөхцөл байдаг бөгөөд үүнээс өөр аргагүй тохиолдлууд байдаг. Энэ үед хоригдол, хоригдогчийн зүгээс алба хаагчийн аливаа үйлдлийг мушгин гуйвуулах, алдаа дутагдлыг соргог олж хардаг нь хорих байгууллагын үйл ажиллагааны үед биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх ажиллагааг төвөгтэй болгодог.

Мөн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч болох хорих байгууллагын ажилтанд галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч, шийдвэр гүйцэтгэгчийн хувьд тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх дадлага сургуулилт хийх боломж хомс тухайн нөхцөл байдал галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх чадвар хомс хууль зүйн алдаа хийдэл гаргах, эсхүл уг ажиллагааг хэрэгжүүлэх шатандаа, хэрэгсжүүлсний дараах үед холбогдох материал бүрдүүлэхдээ алдаа дутагдал гаргах нь элбэг байдаг.

Тодруулбал Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд зааснаар шийдвэр гүйцэтгэгчийг шийдвэр гүйцэтгэгчийн сонсон шалгаруулалтад тэнцсэн, эрх зүйч мэргэжилтэй, Монгол Улсын иргэн байхаар заасан байдаг ба тухайн иргэн тусгай, хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх чадваргүй, энэ төрлийн сургалтад хамрагдаагүй зэрэг асуудал байсаар байгаа юм.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 260 дугаар зүйлийн 260.1.1-т Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллагын чиг үүргийг тодорхойлохдоо “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчдын ажлын байрны хөдөлмөрийн нөхцөлийг сайжруулах, хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагааг хангах, болзошгүй осол, гэмтлээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах”, 260.1.7-д “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, алба хаагчийн үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, алба хаагч, ажилтан гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэх, ёс зүй, сахилгын зөрчил

гаргахаас урьдчилан сэргийлэх, шалтгаан, нөхцөлийг арилгах, дотоод хяналт-аюулгүй байдлыг хангах”, 260.2-т “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллага энэ хуулийн 260.1.7-д заасан чиг үүргийн хүрээнд... байгууллага, алба хаагчдын аюулгүй байдлыг хангана” гэж заасан.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын аюулгүй байдлыг хангах асуудал Хорих ял эдлүүлэх албаны харьяа харуул хамгаалалт, гүйцэтгэх албаны чиглэлд хамаарагдаж ирсэн уламжлалтай бөгөөд Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2013 оны А/18 дугаар “ШШГЕГ-ын бүтэц, зохион байгуулалтыг шинэчлэн батлах тухай” тушаалаар бүтцийн өөрчлөлт хийгдэж ШШГЕГ-т Аюулгүй байдлын хэлтэс байгуулагдаж үйл ажиллагаагаа явуулж ирсэн. Мөн Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын тушаалаар тухай хэлтсийн бүтцэд 2014, 2015 онд өөрчлөлт орж өргөжин зохион байгуулагдсан.

Тус газраас 2016, 2017 онд Нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын шийдвэр гүйцэтгэгч нарт аюулгүй байдал, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх арга зүйн хүрээнд тодорхой сургалт зохион байгуулж, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд учирч болох эрдлийг газар дээр нь үнэлэн шалтгаан нөхцөлийг тогтоох, шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдлын хангах чиглэлээр судалгааны ажил хийх, мэдээллийн сан бүрдүүлж, шийдвэр гүйцэтгэгч нарт шаардлагатай тусгай хэрэгслийн судалгааг гаргаж Ерөнхий газрын удирдлагад танилцуулан шийдвэрлүүлсэн байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 285.5-т “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу нэг бүрийн тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч, галт зэвсэг хэрэглэх эрхтэй” гэж заасан нь шийдвэр гүйцэтгэгч албан үүргээ гүйцэтгэх явцдаа өөрийн болон бусдын амь нас, эрүүл мэндээ хамгаалах зорилгоор биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх эрх зүйн үндсийг бүрдүүлсэн.

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Улсын ерөнхий прокурорын 2017 оны 10 дугаар сарын 18-ны өдрийн А/260/А/112 дугаар хамтарсан тушаалаар “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх журам”-ыг батлан гаргасан.

Улсын хэмжээнд 237 шийдвэр гүйцэтгэлийн тойрог байгаагаас 17 тойрогт шийдвэр гүйцэтгэгч томилогдоогүй байгаа бөгөөд 220 тойргийн шийдвэр гүйцэтгэгчдийг хүйсийн байдлаар авч үзвэл эрэгтэй 86, эмэгтэй 134 шийдвэр гүйцэтгэгч ажиллаж байна.

Шийдвэр гүйцэтгэгч нарт тусгай хэрэгслийн хангалт дутмаг, нэг бүрийн болон олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгслийг хэрэглэх ур чадвар, дадал хангалтгүй байгаагаас өөрийгөө аливаа эрсдлээс хамгаалж чадахгүйд хүрч байна.

Дүгнэлт

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааны эрх зүйн орчин, өнөөгийн нөхцөл байдал болон удирдлага зохион байгуулалтын хүрээнд дүн шинжилгээ хийж үзэхэд хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хууль, эрх зүйн орчинд алба хаагч нь Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу иргэний болон тусгайлсан эрхээ эдэлж, аюулгүй байдлаа хамгаалуулах эрх зүйн орчин хангалттай бүрдсэн байна.

Тухайлбал шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч нь албан үүргээ хэрэгжүүлсний төлөө ямар ч тохиолдолд халдлагад өртөхгүй халдашгүй дархан байх, гэмт халдлагад өртсөн тохиолдолд зөрчигдсөн эрхийг сэргээх нөхцөл боломжийг хууль болон журамд тодорхой заасан.

Өөрөөр хэлбэл бие, эд эрхтэнд, эрүүл мэндэд хүч хэрэглэн халдсан тохиолдолд биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл, галт зэвсгийг хууль, журамд заасан үндэслэлийн дагуу хэрэглэж өөрийгөө хамгаалах, хэл амаар доромжлох, гүтгэх, халдах тохиолдолд холбогдох байгууллагаар шалгуулж Эрүүгийн болон Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлагыг хүлээлгэх боломжтой.

Түүнчлэн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчдын ажлын байранд дахь эрсдлийг үнэлгээг иж бүрэн явуулж дүгнээгүй, хорих байгууллагын алба хаагчийн тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэх дадал, ур чадвар дутмаг, мөн тухайн төлбөр төлөгч нь урьд өмнө нь гэмт хэрэгт холбогдож байсан эсэх, сэтгэл зүйн хувьд ямар өөрчлөлттэй болох зэргийг урьдчилан мэдэх боломжгүй, шийдвэр гүйцэтгэгчийн ажлын ачаалал их, хууль, журамд заасан тусгай хэрэгслээр бүрэн хангагдаагүй, түүнийг хэрэглэх арга зүйд дутмаг, аюулгүй байдлын асуудалд ач холбогдол төдийлөн өгдөггүй зэргээс эрсдлийн хүчин зүйлсийг бий болгосоор байна.

2002 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 139 дүгээр зүйлд “Шийдвэр гүйцэтгэгч нь резинен болон хуванцар сумтай буу, нулимас асгаруулагч хэрэглэнэ” гэж заасан байсан боловч одоо мөрдөгдөж

байгаа хуулиар ямар төрлийн нэг бүрийн тусгай хэрэгсэл ашиглах зэргийг тодорхой хуульчлаагүй.

Мөн байгууллагын хэмжээнд бүх шатны эрсдлийн үнэлгээг хийх ажил явагдаж байгаа боловч энэ талаарх сургалт, мэдээлэл, мэдлэг хангалтгүй байгаагаас батлагдсан заавар, аргачлалын дагуу бүрэн төгс хийгддэггүй.

Хорих байгууллагын ажилтан, шийдвэр гүйцэтгэгчид практикт суурилсан сургалт, дадлага хийлгэхгүй байгаагаас үүдэн уг ажиллагааг гүйцэтгэхдээ алба хаагч алдаа, дутагдал гаргах, өөрийн болон бусдын аюулгүй байдлыг хангахад аюул, эрсдэл үүсч болзошгүй байна.

Санал:

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд, Сангийн сайдын 2017 оны 09 дүгээр сарын 29-ний өдрийн А/247/А167/303 дугаар хамтарсан “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн ажлын ачааллын жишиг норматив” батлах тухай тушаалаар ажлын ачааллын тэнцвэржүүлж, хорих байргууллагын болон шийдвэр гүйцэтгэгчийн орон тоог нэмэгдүүлэх саналыг холбогдох байгууллагад уламжлан шийдвэрлүүлэх,

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч нарыг шаардлагатай тусгай хэрэгслээр хангах,

Биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл арга зүйд сургах, холбогдох сургалтыг тогтмол явуулах,

Биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх ажиллагааг тодорхой нөхцөл үүсэхээс эхлэн тухайн ажиллагааг хийж гүйцэтгэх, биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл хэрэглэсний дараах үе шатыг хамарсан байдлаар сургалтыг зохион байгуулах зэрэг болно.

Ашигласан материал

Хууль

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. 1992 он №1
2. Төрийн албаны тухай хууль. Төрийн мэдээлэл эмхтгэл. 2018. №01
3. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл сэтгүүл, 2017 он, №24

Журам

4. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч биеийн хүч тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх журам. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Улсын ерөнхий прокурорын хамтрсан тушаал. 2017.
5. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн хэрэглэх тусгай техник, хэрэгслийн жагсаалт. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын тушаал. 2019.
6. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч биеийн хүч тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх журам. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Улсын ерөнхий прокурорын хамтрсан тушаал. 2017.

Олон улсын хэм хэмжээ

7. НҮБ-ын Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал. 1946.
8. НҮБ-ын Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт. 1966.
9. НҮБ-ын Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт. 1966.

ХУЛГАЙН ГЭМТ ХЭРЭГТ ХҮЛЭЭЛГЭХ ХАРИУЦЛАГА, ХУЛГАЙЛАХ ГЭМТ ХЭРЭГТ ШИЙТГҮҮЛСЭН ХОРИГДЛЫН СЭТГЭЛ ЗҮЙ

Б.НЯМЛХАГВА

Дотоод хэргийн их сургуулийн

Гэмт явдал судлал-эрх зүйн 7051 дүгээр дамжааны
магистрант

Товч агуулга: Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг түүн дотроос хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, хулгайлах гэмт хэргийг бууруулахад тулгамдсан асуудал бол энэ гэмт хэргийг үйлдэж буй хүний сэтгэл зүй, хандлага, сөрөг зуршиллыг өөрчилж хувь хүний авъяас, хөдөлмөрлөх чадварыг хөгжүүлэхэд чиглэгдсэн үйл ажиллагааг зохион явуулах нь үр дүнтэй гэж би үздэг.

Шүүхээс хулгайлах гэмт хэрэгт шийтгэгдэж 405 дугаар ангид ял эдлэж буй хоригдлуудтай ирснээс нь суллагдан гарах хүртэл хугацаанд уулзалт, ярилцлага хийх явцад төрөлхийн хулгай хийх зуршилтай хүн гэж байдаггүй харин хязгааргүй хэрэгцээг хялбархан хангах гэсэн ахархан бодолд автсан, цаашлаад хулгай хийж болох юм байна гэсэн муу зуршилдаа донтсон, сэтгэл зүйн хувьд эмгэг зан үйлтэй бие хүнийг олж хардаг нь харамсалтай.

Сэтгэл зүйн шинжлэх ухаанд буруу үйлээр сэтгэл ханамж буюу ахуйн хэрэгцээг хангах нь сэтгэцийн хувьд эмгэг буюу өвчлөл гэж үздэг. Учир нь хулгайлах гэмт хэрэгт хэт донтсон байдал нь бие хүний тархины нейрохимийн бүтэцэд нөлөөлж допамин хэмээх бодисыг ялгаруулдаг. Энэ бодисын үүрэг нь хүний сэтгэл хөдлөлд нөлөөлж түр хугацаанд сэтгэл санаанд тааламжтай мэдрэмж төрүүлдэг.

Дээрх байдалтай тогтмол хугацаанд явснаараа допамин бодисийн хэмжээ ихсэж хулгай хийхгүй л бол тэвчиж байж чадахгүй болох эмгэг дур буюу дон үүсгэдэг гэж сэтгэл судлаач нар үздэг.

Иймд хулгайлах донтой бие хүнийг учруулсан хохиролд нь тохирох эрүүгийн хуульд заасан ял шийтгэлийг оногдуулж болох боловч сэтгэл зүйн

эмгэг дур буюу донг эмчлэх нь давтан гэмт хэрэгтэн бие хүн төрөхөөс урьдчилан сэргийлэх сайн үр дүнтэй гэж боддог.

Түлхүүр үгс: Өмчлөх эрх, эрүүгийн хариуцлага, сэтгэл зүйн засал, нийгэмшүүлэх.

Key word: Ownership rights, criminal liability, psychological therapy, socialization.

Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэргийн дийлэнх хувийг бусдын гэмт хэргийг хулгайлах гэмт хэрэг эзэлж байгаа нь хулгайлах гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, өнөөгийн байдлыг бодитой тодорхойлж энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд шинжлэх ухааны шинэлэг санааг амьдралд хэрэгжүүлэх, шинэ боловсон хүчнийг чадавхжуулах, мэдээллийг тэнцвэртэйгээр хүргэх зэрэг зайлшгүй тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор энэхүү сэдвийг сонгон авсан болно.

Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг нь 2017 оны байдлаар Монгол улсын хэмжээнд 18176 бүртгэгдснээс 12222 буюу 2/3 хувь нь зөвхөн хулгайлах гэмт хэрэг байгаа нь тулгамдаж буй асуудал болоод байна¹.

“Хулгайлах” гэдэг нь Цэвэлийн Монгол хэлний тайлбар тольд “Амины болон улс, нийгмийн өмч хөрөнгө, эд юмыг сэмээр нууж авах, хулуух, хулгай хийх” гэж тайлбарлагддаг.

Бусдын эд хөрөнгийг хулгайлах гэдэгт бусдын эд хөрөнгийг нуун, далд аргаар, шунахай сэдэлтээр, хүч хэрэглэхгүйгээр, хууль бусаар авч, бүр мөсөн үнэ төлбөргүй өөрийн өмчийн адил захиран зарцуулах боломж бүрдүүлсэн буюу захиран зарцуулсан шууд санаатай үйлдлийг ойлгоно.

Монгол улс нь буурал түүхийнхээ хугацаанд өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэж байсан уламжлалтай бөгөөд Их Монгол Улсын “Их засаг” хуульд хулгай хийсэн хүнийг хүнд хөнгөний байдлаар нь ялгавартай авч үзэж шийтгэж байсан түүхтэй. Мөн энэ хуулийн 49 дүгээр зүйлд “Хулгай хийсэн хүнийг алах, түүний гэргий, мал хөрөнгийг хураан авч хулгайд эд юмсаа алдсан хүнд өгнө” гэж заасан нь тухайн цаг үеийн нийгмийн харилцааг зохицуулах хамгийн зөв шийдэл байснаас гадна хулгайлах гэмт хэрэг үйлдсэн эдгээдийн сэтгэл зүйг өөрчлөхөд чиглэгдсэн нөлөөлөлийн нэг хэлбэрийг харуулсан түүхэн уламжлал байв.

¹ Статисткийн нэгдсэн сангаас ашиглав.

Өнөөгийн байдлаар шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь шүүхийн шийдвэрийг биелүүлж гэм буруутай этгээдийг нийгэм олон нийтээс шүүхээс оногдуулсан хугацаагаар тусгаарлаж, эрх, эрх чөлөөнд нь хуульд заасан хязгаарлалт тогтоож, хорих ялыг албадан эдлүүлэх явцад бүхий л хугацааг хамарсан нийгмийн харилцаанд ухамсартайгаар бие даан оролцоход дэмжлэг үзүүлэх, чадвахжуулах, хөгжүүлэх, хууль дээдлэх төлөвшлийг бий болгоход чиглэгдсэн² нийгэмшүүлэх үйлчилгээг үзүүлж байгаа боловч анх удаа хорих ялаар шийтгэгдсэн хоригдол нь хулгайн гэмт хэрэгт давтан шийтгэгдсэн хоригдлын зөвлөгөө, юунд алдаа гаргаад, яагаад, баригдах болсон гэх мэт зүйлд архаг гэмт хэрэгтнүүдийн буруу ухуулга нөлөөлөлд автах, тэднээс суралцах магадлал өндөр болохоос гадна хулгайн гэмт хэрэгтнүүд зохион байгуулалтад орох хандлага ихэсч байгааг бодох нь зүйн хэрэг юм.

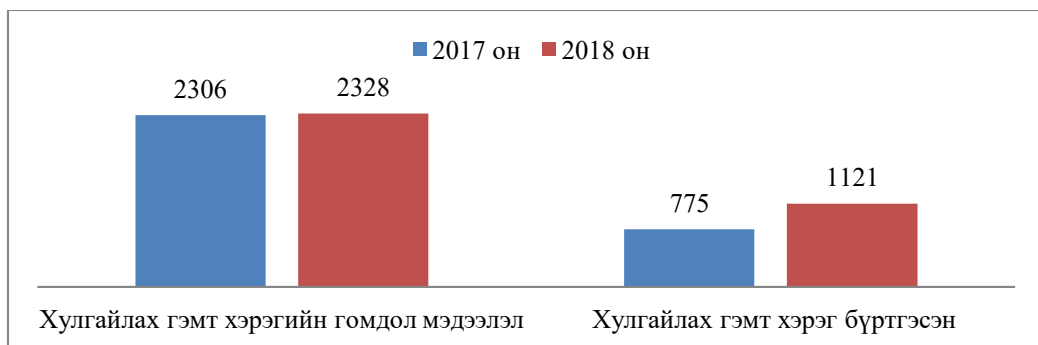
Улаанбаатар хотын нэгэн дүүргийн судалгаанаас харахад 2017 онд 2306 хулгайлах төрлийн гомдол мэдээлэл бүртгэгдсэн байна. Урд оны мөн үетэй харьцуулахад 22 нэгжээр буюу 1 хувиар өссөн. Мөн 775 буюу 28,8 хувь нь хулгайлах гэмт хэрэг бүртгэгдсэн байна. Урд оны мөн үеэс 346 хэргээр буюу 80,7 хувиар өссөн байна. Хулгайлах гэмт хэргийн 749 буюу 96,6 хувийг хувийн өмчийн хулгай, 19 буюу 2,4 хувийг халаасны хулгайн гэмт хэрэг 15 буюу 1,9 хувийг мал хулгайлах, 8 буюу 1,0 хувийг авто тээврийн хэрэгсэл хулгайлах гэмт хэрэг байна. Бүртгэгдэх үедээ сэжигтнээр тооцвол зохих этгээд нь тогтоогдоогүй 768 гэмт хэрэг бүртгэгдсэний 121 хэргийн яллагдагчаар татвал зохих этгээдийг олж тогтоосон ба гэмт хэргийн илрүүлэлт 15,8 хувьтай, урд оны мөн үетэй харьцуулахад илрүүлэлт -22,4 хувиар буурсан байна³.

Хуулийн үгдэслэл: Эрүүгийн хуулийн 17.1 дүгээр зүйл. Хулгайлах

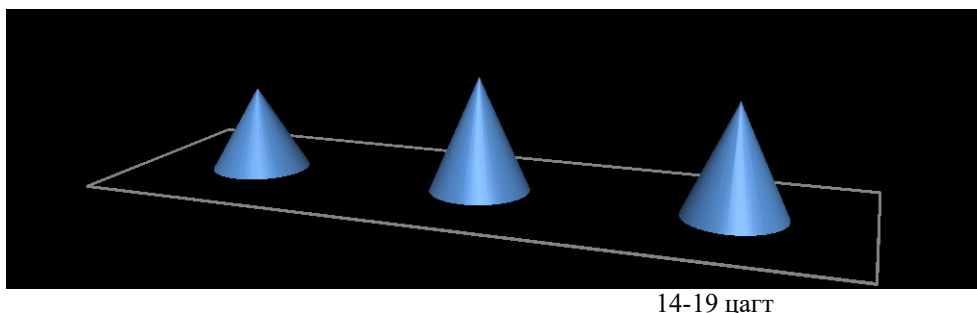
1.Бусдын эд хөрөнгийг хүч хэрэглэхгүйгээр, нууцаар, хууль бусаар авсан бол хоёр зуун дөчин цагаас долоог зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл зургаан сараас таван жил хүртлэх хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ гэж заасан байдаг.

² Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль /2017.05.09 шинэчилсэн найруулга/ 218 дугаар зүйл

³ Улаанбаатар хот БЗД-ийн Цагдаагийн 2-р хэлтэс үйл ажиллагааны тайлан

Хулгайлах гэмт хэрэг үйлдэгдсэн цаг

Үйлдэгдсэн газраар нь авч үзвэл гудамж, олон нийтийн газарт, гэр хороололд, гаригаар нь авч үзвэл даваа, мягмар, баасан гаригуудад гэмт хэрэг ихээр үйлдэгдсэн бол цагаар нь авч үзвэл 22-06 цагт нийт хэргийн 23,6 хувь, 19-22 цагт 31,7 хувь, 14-19 цагт 30,2 хувь нь тус тус үйлдэгдэж байгаа нь өндөр үзүүлэлт болж байна⁴.

Энэ судалгаагаар юуг хэлэх гээд байна вэ гэвэл хулгайлах донтой этгээдүүд нь тодорхой өдрийн хувьд тэр дотороо тодорхой цагт хувьд тархины нейрохимийн бүтэцэд нөлөөлж буй допамин хэмээх бодисын ялгаруулалт нэмэгдсэнтэй холбоотой байж болзошгүй юм.

Энэ нь хэвлэл мэдээлэл, телевиз, интернет орчинд гэмт хэрэг үйлдэх сэдэл төрүүлж байна. Жишээ нь эртний эдлэл, бурхан өндөр үнээр авна гэх мэт зараас борлуулах эх үүсвэр байна гэдэг ойлголтыг хулгайч нар төрүүлж, сэдэлжүүлж байна.

Хулгайлах гэмт хэрэг гарч байгаа шалтгааныг ард иргэдийн нэг хэсэг нь хулгайлах гэмт хэрэг гарч байгаа шалтгаан нь ажилгүйдэл, ядуурал

⁴ Улаанбаатар хот БЗД-ийн Цагдаагийн 2-р хэлтэс үйл ажиллагааны тайлан

гэдэгтэй хэн бүхэн санал нийлдэг байсан бол одоо арай өөр өнцгөөс харах шаардлага бий боллоо. Гэхдээ ажилгүйдэл ядуурлыг үгүйсгэх аргагүй.

Учир нь эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч нар насанд хүрээгүй хүүхдийг хараа хяналтгүй орхих, эцэг эх нь архичин эсхүл хойд эцэг эхийн хэругийллээс хүүхэд хайрын дутуу дулимагийн мэдрэмжийг авч өсдөг ба өөрийн дутуу дулимагийн мэдрэмжийг бусдын материаллаг хэрэгцээгээр хангах, бусдын бүтээсэн баялагт атаархаж хязгааргүй хэрэгцээг хангах гэсэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийг олшруулах шалтгаан болсон байна.

Бусдын эд хөрөнгийг хулгайлах гэмт хэрэгт шийтгэгдэж хорих ял эдлэж буй хоригдлуудтай уулзалт, ярилцлага хийх явцад хоригдлуудын зүгээс гаргадаг нийтлэг шалтгаан бол хүүхэд байхаасаа гэр бүлийн халуун дулаан харилцааг сайн мэдэхгүй, хүн болсон юм хойно өөрийн хязгааргүй хэрэгцээг хангах шаардлага гардаг учир хялбар аргаар бусдын бүтээсэн баялагыг өөрийн болгох цаашлаад энэ байдалтай байгаагаа ердийн үзэгдэл мэт ойлгож байгаа нь тулгамдсан асуудал болоод байна.

Хорих ангид ч гэсэн сэтгэл зүйн, сэтгэл заслын эмчилгээг хийж болохгүй гэж асуулт урган гарч магадгүй. Учир нь хорих ялаар шийтгэгдсэн этгээд нийгмээс тусгаарлагдсан байдалтай удаан үргэлжлэх тохиолдолд сэтгэл зүйн хувьд өөр эмгэг шинээр бий болох ижил төрлийн гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлуудын нөлөөнд орох хулгайлах арга хэлбэрээ нарийвчлан сайжруулах, гэмт бүлэглэлд элсэх, зохион байгуулалтад шилжих зэрэг сөрөг үр дүн гарч болзошгүй.

Өндөр хөгжилтэй улсуудын жишиг, цаашдын чиг хандлагыг харахад хүчирхийлэл үйлдэгч, архи, мансууруулах бодисонд донтогсод, давтан хулгайлах үйлдэл хийсэн гэмт этгээдүүдийг өвчлөл гэж үзэх хандлагатай байгаа тул тохирох эмчилгээ хийх арга замыг сонгож байгаа нь улс иргэнээ эрүүлжүүлэх бодлого юм.

Сэтгэл заслын эмчилгээ нь сэигэл зүйн онол ба аргууд дээо үндэслэгддэг агаад үйлчлүүлэгчид сэтгэлийн түгшүүр төрүүлдэг мэдрэмж, зан үйлийн эмгэг, сэтгэгдэл, харилцаа, сэтгэл зүйн шинж тэмдгүүдийг арилгах явдлыг зохицуулахаар хувь хүн ба бүлэгт тусламж үзүүлэх системтэй, чиглэл зорилго бүхий үйл ажиллагаа юм.⁵ Энэ нь сэтгэл

засалчын заавар, зөвлөгөө, удирдлагын дагуу сэтгэц-зан үйлийн эмгэгийг өөрчлөхөд чиглэдэг”⁵

Иймд дээрх өвчлөлтэй этгээдүүдийг эмчлэхийн тулд эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, хулгайлах гэмт хэрэгт тохирох сэтгэл зүйн хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлснээр хулгайлах гэмт хэрэг буурсан тайван, амгалан Монголд амьдран гэдэгт би итгэдэг.

Хулгайлах гэмт хэрэг үйлдэгч нарт дээр дурьдсанчлан хорихоос өөр төрлийн ял, хөдөлмөр эрхлэх дуршил нэмэгдүүлэх, сэтгэл заслын эмчилгээг нэмэгдүүлснээрээ өмчийн эсрэг гэмт хэрэг буурах, бусдын эд хөрөнгийг хулгайлах давтан гэмт хэрэгтэн засрах, шудрагаар амьдарч сурах хэвшил тогтох эерэг хандлага илрэхээс гадна эдийн засгийн хувьд асар их хэмнэлт гарах нь тодорхой юм.

Учир нь хорих ял эдлэж байгаа нэг хоригдолд өвлийн хувцас 54700 төгрөг, ноосон цамц 15100 төгрөг, өдөр тутам хувцас 25682 төгрөг, дотуур хувцас 6000 төгрөг, малгай 2940 төгрөг, ажлын хувцас 30489 төгрөг, сар бүрийн саван 490 төгрөг, бээлий 400 төгрөг, ор хөнжилийн даавуу 21483 төгрөг, нүүр гарын алчуур 3550 төгрөг, гутал 50000 төгрөг нийт 210884 төгрөгийн хувцас хэрэгсэл, гурил, будаа, мах, элсэн чихэр, төмс, хүнсний ногоо, ургамлын тос, сонгино, масло, цай гэх мэт хүнсний зүйлсийг зах зээлийн ханшаар нь авч үзэхэд 5145 төгрөгийн зардлыг улсын төсвөөс гаргахаас гадна цахилгаан, дулаан гэх мэт ашиглалтын зардалд зарцуулагддаг гэж тооцож үзэхэд багагүй тоо гарч ирэх нь зүйн хэрэг юм⁶.

Харин хорихоос өөр төрлийн ял үүн дотор албадан хөдөлмөр хийлгэж сэтгэл заслын зохих сургалтад хамруулж, нийгмийн дунд нь нийгэмшүүлэх нь эдийн засгийн хувьд хэмнэлт гарч хулгайлах донтой, сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийн тоо буурна гэдэгт миний зүгээс итгэлтэй байна.

ДҮГНЭЛТ

Иймд хулгайлах гэмт хэрэг үйлдэж буй иргэдэд хорихоос өөр төрлийн ялаар түлхүү шийтгэх, мэргэжлийн сэтгэл зүйн багаар тэдний эмгэг, донтолтыг тодорхойлуулж сэтгэл заслын эмчилгээнд хамруулах нь нь илүү үр дүнгээ өгөх боломжтой юм.

⁵ О.Мягмар Сэтгэл зүйн зөвлөгөө

⁶ ХЗДХ сайдын 2017 оны 8 дугаар сарын 31-ний өдрийн А/214-р тушаалын хавсралт Сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, хоригдлын хоногийн хоол хүнсний хоногт авбал зохих илчлэг норм.

ДЭВШҮҮЛСЭН САНАЛ

1. Цэцэрлэг, ехөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдад сэтгэл ханамж, дутуу дулимагийн мэдрэмжийг сэтгэл зүйн шинжлэх ухааны үүднээс ойлгуулж зөв дадалд сургах
2. Мэргэжлийн сэтгэл зүйч нарын багаар тэдний эмгэг, донтолтыг тодорхойлуулж сэтгэл заслын эмчилгээнд хамруулах
3. Хулгайн гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд хөдөлмөрийн дадал олгох сургалтад хамруулах

Ном зүй

1. Статистикийн нэгдсэн сангаас ашиглав
2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль/ 2017.05.09 шинэчилсэн найруулга/ 218 дугаар зүйл
3. Улаанбаатар хот БЗД-ийн цагдаагийн 2-р хэлтэс үйл ажиллагааны тайлан
4. О.Мягмар Сэтгэл зүйн зөвлөгөө
5. ХЗДХ сайдын 2017 оны 8 дугаар сарын 31-ний А/214-р тушаалын хавсралт

**ЭМЭГТЭЙ ХОРИГДЛЫН ЭРХ ЗҮЙН БАЙДАЛ,
ТУЛГАМДАЖ БУЙ ЗАРИМ АСУУДАЛ
/эргэлт, уулзалтын жишээ нь дээр/**

Г.ХОСБАЯР

Дотоод хэргийн их сургуулийн
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн сургуулийн
Харуул хамгаалалт, гүйцэтгэх ажлын тэнхимийн ахлах
багш, хошууч

А.ХАЛИУН

*Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн
531 дүгээр дамжааны сонсогч*

Товч агуулга: Илтгэлд хоригдлын эрх гэж юу болох, эмэгтэй хоригдлын эрх зүйн байдал, хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны онцлог, мөн хэрэгжилтийн талаар, цаашид авч хэрэгжүүлэх ажлын талаар судлаачдын байр суурийг илэрхийлсэн.

Түлхүүр үг: Хүний эрх, эрх чөлөө, хоригдол, эмэгтэй хоригдол, эрх зүйн байдал, хорих ял эдлүүлэх ажиллагаа, дэглэм, зэрэглэл зэрэг.

Оршил:

Эрх зүйн шинэтгэлийн хүрээнд Эрүүгийн хууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийг шинэчлэн баталсан билээ. Нийгэм, эдийн засгийн болон амьдралын хэв маягийн өөрчлөлттэй уялдан Монголын нийгмийн амьдралд эерэг, сөрөг олон шинэ үзэгдэл бий болж үүнтэй холбоотойгоор гэмт хэрэг үйлдэж байгаа нөхцөл байдал, арга хэрэгсэл, хэв маягт ч өөрчлөлт гарсан.

Хорих ял бол гэмт хэргийн салшгүй хэсэг бөгөөд хууль зөрчигчдийг цээрлүүлэх гэхээс илүү тэднийг нийгмээс тусгаарлаж тэдний зүгээс дахин нийгэм, иргэдэд хохирол учруулахаас урьдчилан сэргийлэх, дахин нийгэмшүүлэх явдал юм.

Тийм ч учраас хүн төрөлхтөн буруу, зөв үйлдлийг ялгаж салгадаг болсон үеэс эхлээд тухайн үйлдэл, эс үйлдлийг ямар аюултай болохыг өөрсдийн үнэлэмжээр тогтоож, түүнд тохирсон шийтгэлийг бий болгож хэрэглэсээр ирсэн.

Эмэгтэй хоригдлын эрх зүйн байдал, тулгамдаж буй зарим асуудал гэсэн сэдвийн хүрээнд хоригдлын эрх, эрх зүйн байдал гэсэн ойлголт мөн адил эмэгтэй хоригдлын ял эдлүүлэх ажиллагаа, эрх зүйн байдалтай шууд холбогдох ба эрэгтэй хоригдлоос ялгагдах тал, эрх зүйн байдлыг харьцуулан судлахыг зорилоо.

Үндсэн хэсэг:

“Хүний эрх” гэдэг ойлголт нь товчхондоо хүн болж төрсний хувьд заяагдсан, ямар нэгэн ялгаатай байдлаас үл хамааран эдэлвэл зохих эрх, эрх чөлөөг хэлдэг. Хүний эрх нь хүний нэр төртэй, үнэ цэнэтэй амьдрах наад захын хэрэгцээ шаардлага, оршихуйн үндэс юм.¹

Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын нэгдүгээр зүйлд “Хүн бүр төрөхөөсөө эрх чөлөөтэй, нэр төр, эрхийнхээ хувьд адил тэгш байна. Тэдэнд оюун ухаан, өрлөг сэтгэл заяасан бөгөөд ахан дүүсийн ёсоор харилцах ёстой” гэж тунхаглажээ.

Босанкует нь ‘Эрх’ гэдэг бол нийгмээс хүлээн зөвшөөрч төрөөс баталгаажуулсан иргэний шаардлага гэжээ.

Хүний эрх гэдэг гэдэг нь товчхондоо хүн болж төрсний хувьд заяагдсан ямар нэгэн ялгаатай байдлаас үл хамааран эдэлвэл зохих, эрх чөлөөг хүний эрх гэнэ. Мөн өөрөөр хэлбэл хүний эрх нь хүний зэрэгтэй үнэ цэнэтэй амьдаралын наад захын баталгаа юм.

Хүний эрх нь жам ёсны шинжтэй бөгөөд хүний эдлэх эрхийг, төрөөс эсвэл хэн нэгэн хүнээс өгдөггүй, харин хууль зүйн хэм хэмжээгээр баталгаажуулж өгдөг. Хүний эрхийг үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн ёс суртахуун, бусдын эрх, эрх чөлөөг хамгаалах зорилгоор хязгаарлаж болно. Гэхдээ энэ хязгаарлалт нь зөвхөн хуулиар зохицуулагдсан байх ёстой гэж үзвэл Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 5.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Гэмт хэрэг үйлдсэн хүний эрх чөлөөг тодорхой хугацаагаар, эсхүл

¹ Хүний эрхийн дээд комиссарын газар. Хүний эрх ба хорих байгууллага. /орчуулсан Б.Эрдэнэбаяр/. УБ., 2004 он. 7 дахь тал

бүх насаар нь хязгаарлаж нээлттэй, эсхүл хаалттай хорих байгууллагад байлгахыг хорих ял гэнэ”² гэж заасан байна.

Эрх зүйн байдал гэж /лат. *Status*, англ. *Legal status*, ор. *Правовой статус*/ - эрх зүйн хэм хэмжээгээр тогтоосон субъектын эрх ба үүргийн нийлбэр цогц.

Е.А.Антонян - Иргэний эрх зүйн байдал дээр тулгуурласан эрх зүйн хэм хэмжээгээр тогтоосон эрүүгийн ял эдлүүлэх хугацаанд дахь тухай этгээдийн эрх зүйн байдлыг хэлнэ.

Н.А.Стручков - Эрүүгийн ял эдлүүлэх хугацаанд хоригдсон этгээдэд өгөгдсөн үүрэг, эрхийн нийлбэр цогц юм.

М.И.Федоров - Иргэний болон тусгай үүрэг, эрхийн нийлбэр цогц юм.

С.И.Селиверстов - Эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол болон үүргүүдийн нийлбэр цогц гэж тус тус тодорхойлжээ.

Тэгвэл хоригдлын эрх гэж юу вэ? гэсэн асуулт урган гарч ирж байгаа юм. Улмаар хоригдлын эрхийн талаар эрдэмтэн судлаачдын томьёололоос авч үзвэл: Монгол Улсын Эрүүгийн болон Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүйн салбарын судлаачид хоригдлын эрх зүйн байдлын талаар өөрсдийн бүтээлдээ тухайлбал, академич С.Нарангэрэл хоригдлын эрхийн байдлыг “тухайн этгээдийн ял эдлэх явцдаа эдлэх эрх, хүлээх үүргийн цогцолбор юм” гэж тодорхойлсон бол, доктор /Ph.D/, профессор А.Лхагва “Хорих ял эдлүүлэх дэглэмийн онцлогт тохирсон эрх эдэлж, үүрэг хүлээхийг хоригдлын эрхийн байдал гэнэ. Энэ нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, түүний агуулгад нийцүүлэн гаргасан бусад хууль тогтоомжийн заалтаар баталгаажин хэрэгжинэ”³ хэмээн тодорхойлсон байна.

Хоригдогчдын эрхийн түгээмэл шинжүүдийн уламжлалыг авч үзвэл: Хүний эдлэх эрх, эрх чөлөө, хүлээх үүрэг, тэдгээрийн хууль тогтоомжийн харилцан зохицуулалт-шүтэлцээний тухай ярихад хүрвэл энэ нь маш өргөн хүрээтэй асуудал юм. Иймд хоригдлын эрхийн байдал буюу эрх, үүргийг МУ-ын Үндсэн хуулийн иргэний эрх, эрх чөлөөтэй холбогдсон нийтлэг заалт, түүнчлэн ШШГТХууль, бусад хууль тогтоомжийн холбогдох заалтуудыг хооронд нь харьцуулан авч үзвэл илүү тодорхой болно.

Хоригдлын эрхийг хангах, хамгаалах талаарх эрх зүйн зохицуулалтыг хууль зүйн хүчин чадал, үйлчлэх хүрээгээр нь бүлэглэн авч үзвэл:

² Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл., 2016 он. №07

³ Х.Пүрэвсүрэн. Хүний эрх: хорих ял эдлэгсэдийн эрхийн байдал. УБ., 2010 он. 26 дахь тал

1.Хүний эрх түүн дотроо хорих ял эдлүүлэх талаарх Нэгдсэн үндэстний байгууллагаас гаргасан хэм хэмжээ;

2.Монгол Улсын Үндсэн хууль;

3.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, түүнд нийцүүлэн гаргасан журам, заавар;

4.Монгол Улсын бусад хууль тогтоомж /иргэний хууль, эрүүгийн хууль, хөдөлмөрийн тухай хууль, тэтгэвэр тэтгэмжийн тухай хууль/ зэрэг болно.

Хоригдлуудтай харьцах наад захын жишиг дүрмүүд /1955 онд/, Аливаа хэлбэрээр саатуулагдсан болон хоригдсон хүмүүсийг хамгаалах зарчмууд /1988 онд/, Хоригдлуудтай харьцах үндсэн зарчмуудад /1990 онд/ хоригдож буй болон цагдан хоригдож буй хүмүүсийн эрхийг хамгаалах зарчмын хэм хэмжээг баталгаажуулсан бөгөөд нэгдэн орсон гишүүн улс орнууд дагаж мөрдөх, үндэсний хууль тогтоомжиндоо тусгах үүргийг хүлээдэг.

Дээрх баримт бичгүүд нь аливаа хорих газрын дэглэмийг зохион байгуулах үндсийг бий болгодог ба хоригдлууд болон цагдан хоригдож буй хүмүүстэй харьцах, сахилга дэг журам, гадаад ертөнцтэй харьцах, эрүүл мэнд, ангилалт, тусгаарлалт, бүртгэх, гомдол гаргах, ажил хөдөлмөр, амралт, шашин шүтлэг, эргэлт уулзалт, соёл боловсрол зэрэг бүх талын асуудлыг хамаардаг.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийг хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай” 204 дүгээр тогтоолоор “Хорих байгууллага, түүний нутаг дэвсгэрийн байршил, хорих ангийн дэглэм” -ийг шинэчлэн батлагдсаны дагуу Монгол Улсын хэмжээнд өнөөдрийн байдлаар хаалттай 7, нээлттэй 9, нээлттэй, хаалттай дэглэмтэй 3 хорих анги, сургалтхүмүүжлийн тусгай байгууллага 1, эмнэлэг 2, эмэгтэйчүүдийн хорих анги 1, нийт 23 хорих анги, Нийслэлд Цагдан хорих төв 1, орон нутагт 25 цагдан хорих байртайгаар хуульд заасан тусгай чиг үүргийн үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Монгол улсад Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангид өнөөгийн байдлаар хоёр зуун хорь гаруй эмэгтэй хоригдол ял эдэлж байна. Хорих ял эдлүүлэх ажиллагааг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулиар зохицуулдаг. Эмэгтэй хоригдол нь эрэгтэй хоригдлоос дэглэм, зэрэглэл шагналын хоног, эргэлт

уулзалт, мөн хорих ял эдэлж байх хугацаандаа хүүхэд төрүүлсэн хоригдлыг хамт байлгаж болгодог зэрэг эрх зүйн зохицуулалтаар ялгаатай, эрх зүйн байдлаар онцлог талуудтай.

Хэдийгээр Монгол улсын Үндсэн хуульд хэнийг ч дур мэдэн баривчлан хорьж, эрх, эрх чөлөөнд нь халдаж, албадан ажиллуулж болохгүй тухай заасан боловч гэмт хэрэг үйлдэж, гэм буруутайд тооцогдсон этгээдийг олон нийтээс тусгаарлаж эрх, эрх чөлөөнд нь хуульд заасан хязгаарлалт тогтоох шаардлагатай болдог.

Хорих ял оноосон шүүхийн шийтгэх тогтоолыг хэрэгжүүлэх нь төрийн албадлагын онцгой ажиллагаа юм. Хорих ял шийтгүүлсэн этгээдийг тэдний гэмт хэрэг, эдлэх ялын хугацаа зэргийг харгалзан дэглэмийн харилцан адилгүй нөхцөлд ялыг нь эдлүүлдэг. Эмэгтэй хоригдлын хорих ял эдлүүлэх дэглэм, зэрэглэл мөн адил үүнд хамаарна.

Монгол улсын эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлалыг судлан авч үзэхэд эрүүгийн ялын бодлого нь гэмт хэрэг үйлдэж, ял шийтгүүлсэн эмэгтэйчүүдэд энэрэнгүй хандах чиг хандлагыг баримталж ирсэн байна.

Жишээлбэл, цаазаар авах ялыг 1929 оны Шүүх цаазын бичиг, 1934 оны шүүх цаазын бичиг, 1942 оны БНМАУ-ын Эрүүгийн хуулиар жирэмсэн буюу хөхүүл, хүүхэдтэй эмэгтэйд цаазаар авах л оногдуулахыг хоригложээ. Харин 1961 оны БНМАУ-ын Эрүүгийн хуулиас эмэгтэйчүүдэд цаазаар авах ял оногдуулахыг бүр мөсөн хориглосон байна.⁴

Манай улсад анх 1974 онд хорих ял шийтгүүлсэн эмэгтэйчүүдийн дагнан хорих ангийг байгуулан шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны биелэлтийг ханган ажиллаж ирсэн.

Хорих ял нь бусад төрлийн ялаас хамгийн хатуу, хүнд хэлбэрийг өөртөө агуулдаг учраас бусад төрлийн ялаар ялын зорилгод хүрч чадахгүй. Тийм нөхцөлд л хорих ялыг биечлэн эдлүүлэх учиртай. Нөгөө талаар эмэгтэйчүүд хүнд ноцтой гэмт хэрэг үйлдэж байгаа нь хорих ялыг шүүхээс биечлэн эдлүүлэхээс өөр аргагүй юм. Мөн нэгэн судалгаанаас үзэхэд хүнийг санаатайгаар алах, бусдын бие махбодид хүнд гэмтэл санаатай учруулах, залилан мэхлэх зэрэг гэмт хэргийг ихэвчлэн эмэгтэйчүүд үйлдэж байна.

⁴ Монгол улсын эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал /1911-2009/ 2011 422 дахь тал

Одоо тус хорих ангид хорих ял эдэлж буй хоригдлуудын 49 хувь нь өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн, 25 хувь нь хүний амь биед халдсан гэмт хэрэг үйлдсэн эмэгтэйчүүд байгаа нь нийт хоригдлуудын 74 хувийг эдэлж байгаа юм.

№	2002 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль /эмэгтэй хоригдлын/	2017 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль /эрэгтэй хохирлын/	2017 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль /эмэгтэй хохирлын/	Тайлбар
1	111.1. Эмэгтэй ялтны ялыг зөвхөн эмэгтэйчүүдийн хорих ангид эдлүүлнэ.		202.1.Хорих ял шийтгүүлсэн арван найман насанд хүрсэн эмэгтэй хоригдлын ялыг эмэгтэйчүүдийн нээлттэй, хаалттай хорих ангид эдлүүлнэ.	
2	111.2. Жирэмсэн болон насанд хүрээгүй эмэгтэй ялтныг тусад нь байрлуулна.			
3	111.3. Эмэгтэй ялтан илгээмж авах, түр уулзалт хийх тоог хязгаарлахгүй бөгөөд удаан хугацааны уулзалтыг жилд найман удаа хийж болно.	198.3.Нээлттэй хорих ангийн энгийн зэрэглэлд ял эдэлж байгаа хоригдол 30 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж болох бөгөөд түр хугацааны уулзалт хийх, захидал илгээх, илгээмж авах, утсаар ярих тоог хязгаарлахгүй . 198.4.Нээлттэй хорих ангийн тусгай зэрэглэлд ял эдэлж байгаа	202.3. Хоригдлын илгээмж авах тоог хязгаарлахгүй бөгөөд 7 хоногт нэг удаа түр, 30 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 7 хоногт нэг удаа илгээмж явуулж, утсаар ярьж болно.	Эмэгтэй хоригдлын эргэлт уулзалт хийх, илгээмж авах тоог 2002 оны ШШГТХ-тай харьцуулахад түр болон илгээмжийн тоог хязгаарладаггүй байсан. Харин удаа хугацааны уулзалтыг жилд 8 удаа хийж болох зохицуулалттай байв. Харин нээлттэй хорих ангийн энгийн зэрэглэлд ял эдэлж байгаа эрэгтэй хоригдлын эргэлт, уулзалт, илгээмж, утсаар ярих тоотой харьцуулвал эмэгтэй

		хоригдол 7 хоногт нэг удаа түр, 45 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 7 хоногт нэг удаа илгээмж авч, нэг удаа утсаар ярьж болох бөгөөд захидал илгээх тоог хязгаарлахгүй.		хоригдлын эрх зүйн байдал дордуулсан гэх үндэслэлтэй байна. Учир нь нээлттэй хорих ангийн энгийн зэрэглэлд ял эдэлж байгаа эрэгтэй хоригдлын түр хугацааны уулзалт хийх, захидал илгээх, илгээмж авах, утсаар ярих тоог хязгаарлахгүй байхаар хуульчлагдсан бол эмэгтэй хоригдлын 7 хоногт нэг удаа илгээмж явуулж, утсаар ярьж болохоор хуульчлагдсан байна.
4	111.4. Эмэгтэй ялтан чанга дэглэмтэй хорих ангид ял эдэлж байгаа бол 1 сард нэг удаа түр, 2 сард нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 1 сард нэг удаа илгээмж авч болно.	199.4.Хаалттай хорих ангийн энгийн зэрэглэлд ял эдэлж байгаа хоригдол нь 60 хоногт нэг удаа түр, 90 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 30 хоногт нэг удаа илгээмж авч, нэг удаа утсаар ярьж болно.	202.4.Хаалттай хорих ангийн энгийн зэрэглэлд...Хоригдол 30 хоногт нэг удаа түр, 60 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 30 хоногт нэг удаа утсаар ярьж, 15 хоногт нэг удаа илгээмж авч болно.	
5		199.5.Хаалттай хорих ангийн тусгай зэрэглэлд ял эдэлж байгаа хоригдол 90 хоногт нэг удаа түр, 120 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 60 хоногт нэг удаа	202.5.Хаалттай хорих ангийн тусгай зэрэглэлд... Хоригдол 45 хоногт нэг удаа түр, 90 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 30 хоногт нэг удаа илгээмж авч, 60	

		илгээмж авч, нэг удаа утсаар ярьж болно.	хоногт нэг удаа утсаар ярьж болно.	
6	111.5. Ял эдэлж байх хугацаандаа амаржсан ялтныг 0-1 насны хүүхэдтэй нь хамт байлгаж болно.		202.8.Хорих анги нь эхийн хамт байгаа хоёр хүртэлх насны хүүхдийг эрүүл өсөж бойжих, аюулгүй орчинг бүрдүүлсэн тусгай байр, нөхцөлөөр хангана.	
7	111.6. Энэ хуулийн 111.5-д заасны дагуу хорих анги нь эхийн хамт байгаа 0-1 насны хүүхдийг эрүүл мэнд өсөж бойжих, аюулгүй орчинг бүрдүүлсэн тусгай байр, нөхцөлөөр хангана.		202.8.Хорих анги нь эхийн хамт байгаа хоёр хүртэлх насны хүүхдийг эрүүл өсөж бойжих, аюулгүй орчинг бүрдүүлсэн тусгай байр, нөхцөлөөр хангана.	

Хорих анги	Зэрэглэл	Түр хугацааны уулзалт	Удаан хугацааны уулзалт	Илгээмж авах	Утсаар ярих	Захидал илгээх
Нээлттэй	Энгийн	∞	30 хоногт 1 удаа	∞	∞	∞
	Тусгай	7 хоногт 1 удаа	45 хоногт 1 удаа	7 хоногт 1 удаа	7 хоногт 1 удаа	∞
Хаалттай	Энгийн	60 хоногт 1 удаа	90 хоногт 1 удаа	30 хоногт 1 удаа	30 хоногт 1 удаа	0
	Тусгай	90 хоногт 1 удаа	120 хоногт 1 удаа	60 хоногт 1 удаа	60 хоногт 1 удаа	0

	Тусгай нэгж	180 хоногт 2 удаа	0	90 хоногт 1 удаа	0	90 хоногт 1 удаа
--	----------------	----------------------	---	------------------------	---	---------------------

Эмэгтэйчүүдийн Хорих анги	Зэрэглэл	Түр хугацааны уулзалт	Удаан хугацааны уулзалт	Илгээмж авах	Утсаар ярих
Нээлттэй		7 хоногт 1 удаа	30 хоногт 1 удаа	7 хоногт 1 удаа	7 хоногт 1 удаа
Хаалттай	Энгийн	30 хоногт 1 удаа	60 хоногт 1 удаа	15 хоногт 1 удаа	30 хоногт 1 удаа
	Тусгай	45 хоногт 1 удаа	90 хоногт 1 удаа	30 хоногт 1 удаа	60 хоногт 1 удаа
Ял эдэлж байх хугацаандаа хүүхэд гаргасан хоригдол				∞	

Дээрх хуулийн зохицуулалтаас харахад нээлттэй хорих ангид хорих ял эдэлж байгаа эмэгтэй хоригдлын эрх зүйн байдлыг дордуулж хуульчилсан гэж үзэх үндэслэлтэй байна.

Мөн эмэгтэй хоригдолд эрэгтэй хоригдлоос яалгагдах онцлог гэж болох нэгэн шинж байдаг. Энэ нь “Хоригдол ээж” гэдэг ойлголт юм. 0-2 хүртэл насны хүүхэд хорих ангийн дэргэд ээжтэйгээ хамт өсөн торинож байгаа хүүхэд гэсэн агуулгаар анхаарал халамж тавих шаардлагатай.

Гэвч хүүхэдтэй хоригдол эмэгтэйчүүдийн ялыг хууль журмын дагуу эдлүүлэх зайлшгүй шаардлагатай байдаг. Мөн хоригдол эмэгтэйчүүдийн дунд явуулах нийгмийн ажлын гол чухал зорилт бол хувь хүний тухайд өндөх агуулга бүхий нийгмийн чухал үнэт зүйл болох эх хүний сэтгэлийг хадгалж үлдээхэд оршдог.

Олон улсын орнуудын практикаас харьцуулалт хийж үзэхэд Канад улсад эмэгтэй хоригдол 5 хүртэлх насны хүүхэдтэйгээ хамт хорих ангид байж болдог бол Австрали улсад эмэгтэй хоригдол нь 4 хүртэлх насны хүүхэдтэйгээ хамт хорих ялаа эдэлж болдог хуулийн зохицуулалттай.

Хууль зүйн үндэсний төв, ШШГЕГ, УЕП-аас явуулсан судалгаагаар хорих ялаар шийтгүүлсэн эмэгтэйчүүдийн ар гэрт ямар өөрчлөлт гарсныг судлахад /давхардсан тоогоор/

- 58 ялтан буюу 48.7 хувь нь тэднээс найз нөхөд нь нүүр буруулсан
- 55 ялтан буюу 46.2 хувь нь ах дүү хамаатан садны хүмүүс нүүр буруулсан,
- 43 ялтан буюу 36.1 хувь нь орон гэрээ алдсан, 42 ялтан буюу 35.3 хувь нь гэр бүл салсан,
- 33 ялтан буюу 27.7 хувь нь хүүхэд сургуулиас завсардсан, 33 ялтан буюу 27.7 хувь нь эд хөрөнгөө алдсан,
- 28 ялтан буюу 23.5 хувь нь гэр бүлийн хэн нэг нь нас барсан, 20 ялтан буюу 16.8 хувь нь хүүхэд гэр оронгүй тэнэмэл амьдралтай болсон гэж хариулжээ⁵.

Иймд ял эдэлж байгаа эмэгтэйчүүдийн хувьд харилцааны чадвар, тунгаан бодох чадвар, зөрчлийг хүчирхийллийн бус аргаар шийдвэрлэх чадвар, бусадтай холбоо тогтоох чадвар, өөртөө итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэх чадвар сайжруулах сургалт, хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх нэн шаардлагатай байгаа юм.

Дүгнэлт

2015 оны Эрүүгийн хууль батлагдаад 5 жил, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тухай хууль батлагдаад 3 жилийн хугацаа өнгөрөөд байгаа бөгөөд энэ хугацаанд улсын хэмжээнд 4500 гаруй хоригдол, үүний дотор 250 гаруй эмэгтэй хоригдол ял эдэлж, хоригдлын тоо хурдацтай өсөж байна.

Эмэгтэйчүүдийн гэж нэрлэгддэг 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангид өнөөдрийн байдлаар 248 хоригдол байгаа бөгөөд нээлттэй дэглэмд 214, хаалттай хорих ангийн энгийн зэрэглэлд 23, хаалттай хорих ангийн тусгай зэрэглэлд 8, насанд хүрээгүй өсвөр насны 3 хоригдол ял эдэлж байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 202.2-д “Эмэгтэйчүүдийн хаалттай хорих анги нь энгийн болон тусгай зэрэглэлтэй байна”, 202.3-д “Хоригдлын илгээмж авах тоог хязгаарлахгүй бөгөөд 7 хоногт нэг удаа түр, 30 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 7 хоногт нэг удаа илгээмж явуулж, утсаар ярьж болно” гэж хуульчилжээ.

⁵ <http://nli.gov.mn/pdf>

Харин нээлттэй хорих ангийн энгийн зэрэглэлд ял эдэлж байгаа эрэгтэй хоригдлын эргэлт, уулзалт, илгээмж, утсаар ярих тоотой харьцуулвал эмэгтэй хоригдлын эрх зүйн байдал дордуулсан гэх үндэслэлтэй байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 198.3-д “Нээлттэй хорих ангийн энгийн зэрэглэлд ял эдэлж байгаа хоригдол 30 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж болох бөгөөд түр хугацааны уулзалт хийх, захидал илгээх, илгээмж авах, утсаар ярих тоог хязгаарлахгүй” гэж заасан бол эмэгтэй хоригдол 7 хоногт нэг удаа илгээмж явуулж, утсаар ярьж болохоор хуульчлагдсан байна.

Иймд хорих ял эдлүүлэх ажиллагаанд эмэгтэй хоригдлын эргэлт уулзалттай холбоотой дараах зохицуулалт, практикийг бий болгохыг санал болгож байна. Энэ нь:

1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулинд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төсөлд холбогдох саналыг хүргүүлэх.
2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 202.3-д заасан эргэлт, уулзалт, захидал, илгээмжийн тоог мөн хуулийн 198.3-д заасантай ижил түвшинд эрх зүйн байдлыг дээрдүүлж хуульчлах.
3. Эргэлт холбоотой гадаадын орнуудын эрх зүйн зохицуулалт, практикийг судлан дэвшилтэд хэм хэмжээ, жишгийг өөрийн орны нөхцөл байдалд нийцүүлэн нутагшуулан хэрэгжүүлэх хэмжээг авах шаардлагатай.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль /2002 он/
2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль /2017 он/
3. Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл., 2016 он. №07
4. Хүний эрхийн дээд комиссарын газар. Хүний эрх ба хорих байгууллага. /орчуулсан Б.Эрдэнэбаяр/. УБ., 2004 он.
5. Х.Пүрэвсүрэн. Хүний эрх: хорих ял эдлэгсэдийн эрхийн байдал. УБ., 2010 он.
6. Монгол улсын эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал /1911-2009/ 2011 он
7. <http://nli.gov.mn/pdf>
8. www.parliament.mn
9. <https://www.legalinfo.mn/>

ХОРИХ ЯЛ ЭДЛҮҮЛЭХ АЖИЛЛАГААНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН УЛАМЖЛАЛ, ШИНЭЧЛЭЛ

Г.ХОСБАЯР

Дотоод хэргийн их сургуулийн
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн сургуулийн
Харуул хамгаалалт, гүйцэтгэх ажлын тэнхимийн ахлах
багш, хошууч

Товч агуулга: Илтгэлд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын түүхэн хөгжил, хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны уламжлал, эрх зүйн шинэчлэлийн талаар үечлэн авч үзэж, судлаачийн зарим дүгнэлт, саналыг илэрхийлсэн.

Abstract: The researcher identifies needs, rationales and issues with respect to the use firearms, special weapons and force by officers from the Court Decision Execution Authority and government authorities with special mandates and takes into account challenges faced.

Түлхүүр үг: Хорих ял эдлүүлэх ажиллагаа, түүхэн уламжлал, эрх зүйн шинэчлэл.

Key words: Imprisonment processes and historical tradition, and transformation of legal framework.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага 1921 оны 07 дугаар сарын 10-нд Шүүх яамны ерөнхий хэлтсийн харьяанд “Гяндан салаа” нэртэйгээ байгуулагдсанаас хойш эдүүгээ 100 жил болж байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага байгуулагдсан цагаасаа эхлэн шүүхийн шийдвэрээр төрийн онцгой албадлагыг хэрэгжүүлж, цагдан хорих, хорих ял шийтгүүлсэн этгээдийн хорих ялыг эдлүүлэх, нийгэмшүүлэх, зан үйлд нөлөөллийн арга хэмжээ авах, хөдөлмөрлүүлэх, хөдөлмөрийн чиг баримжаа олгох, ард иргэдийнхээ амгалан тайван байдлыг хамгаалах, хоригдлуудын дундаас гарч болзошгүй гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, иргэн, захиргаа, зөрчлийн болон эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу олон улсын гэрээ конвенцид заасны дагуу хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах,

хууль дээдлэх зарчмын хүрээнд амжилттай зохион байгуулсаар ирсэн түүхэн уламжлалтай.

Монгол улсын эрх зүйн хөгжлийн түүхэнд эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагаа тэр дундаа хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны түүхэн уламжлалын талаар харьцангуй бага судлагдсан боловч сүүлийн үед түүхэн хууль цаазын судлал эрчимтэй хөгжиж байгаагаас тухай ажиллагааны уламжлалыг танин мэдэх боломжийг олгож байна.

Гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг тодорхой хугацаагаар хорьж гэм буруутайг нь тогтоон, тохирсон ял оногдуулж ирсэн нь баттай боловч ХХ зуун хүртэл ямар нөхцөлд, хэрхэн хорьж ирсэн талаар түүхийн баримт материал хомс байна.

Монгол Улсын төр гэм буруутай этгээдийн хэргийг шүүн хэлэлцэхдээ төрт ёсоо дээдлэн ялд унагаж, түүний ялыг эдлүүлж ирсэн өнө эртний түүхтэй билээ. МЭӨ VII-IX зуунд хүчирхэгжин хөгжиж, Кидан улсын үед буюу 745 онд “газар гяндан” гэгчийг байгуулж ялт хүнийг хорьдог байжээ.¹

Академич С.Нарангэрэл Монгол Улсад орчин үеийн эрх зүй үүсэж хөгжсөн түүхэн үеийг Монголчуудын нэгдсэн нийт үндэсний эрх зүйн тогтолцоо төлөвшин бүрэлдэх үе, энэ нь монгол угсаатны улс гүрэн бий болсноос Чингис хааны Их засаг хууль батлагдсан үе, Монгол-Ойрадын хууль, Халх журам, Гадаад Монголын хууль зүйлийн бичиг зэрэг эрх зүйн хоёр дахь төрөлжүүлэлт хийгдсэн үе, Орчин үеийн эрх зүйн тогтолцоог бүрэлдүүлэн хөгжүүлсэн үе хэмээн гурван үе шаттайгаар үнэлэн авч үзсэн² байдаг.

Харин доктор, дэд профессор Б.Алтангэрэл нь Монгол Улын төр, эрх зүйн түүхэн уламжлалын үечлэлийг тухайн үеийн төр, нийгмийн тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалтын байдлаас хамааруулан эрх зүйн хөгжлийг хүн төрөлтний болон Монголын түүхийн ерөнхий зарчим, онцлогтой хамааруулан, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг хорих болон тухайн үеийн хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтын онцлогийг харгалзан дараах байдлаар үечлэн авч үзсэн байна. Үүнд:

1. Эртний үеийн хорих ажиллагаа /МЭӨ III-МЭ XIII зуун/
2. Дунд зууны үеийн хорих ажиллагаа /XIII-XVIII зуун/
3. Манжийн ноёрхлын үеийн хорих ажиллаа /XVIII-XX зуун хүртэл/

¹ Ж.Болдбаатар, Д.Лүндээжанцан. Монголын төр, эрх зүйн түүх. УБ хот, 1999, 173 дахь тал

² С.Нарангэрэл. Монголын ба дэлхийн эрх зүйн тогтолцоо. УБ хот, 2001 он, 99 дэх тал

4. Богд хаант улсын үеийн хорих ажиллагаа
5. Ардын хувьсгалын дараах үеийн хорих ажиллагаа /1921-1990 он/
6. Ардчилсан хувьсгалын дараах үеийн хорих ял эдлүүлэх ажиллагаа /1990 оноос өнөөг хүртэл/ гэж тус тус ангилжээ.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын эрх зүйн хөгжил, эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэлийн бодлогын хувьсал, өөрчлөлтийг сүүлийн 90 гаруй жилийн түүхийн баримтуудад тулгуурлан хөгжлийн 3 шатанд хуваан авч үзэж болно гэж судлаачийн зүгээс үзэж байна. Энэ нь:

1. Хамжилгат ёсны буюу феодалын үеийн бурангуй үзэл суртал, хэв маягийг халж дэлхийн гүрнүүдийн дэвшилтэд бодлого, арга хэлбэрийг эх үндсээ болгосон үе шат. Үүнд:

- Ардын түр Засгийн газраас гяндан хорооны газрын талаар авч хэрэгжүүлсэн хувьсгалт арга хэмжээний эхнийх нь хаант Монгол Улсын үеийн хуучин гянданг устгаж шинэчилсэн,

- Ардын Засгийн газраас 1921 онд Цээжидийн Гүрсэдээр удирдуулсан комисс томилж “Нийслэл хүрээний их гяндан”, “Их шавийн гяндан”, “Баруун хүрээний гяндан” зэргийг шалгаж, тэдгээрт хоригдож байсан иргэдийг сулласан,

- 1924 оны 11 дүгээр сард хуралдсан Улсын Анхдугаар Их Хурлын тогтоолын Шүүх яамны хэсэгт “Их гяндан ба улсын доторхи олон албан газруудын байдлыг цөм Европын байдалд нийцүүлэх, аливаа ялтан, хэрэгтний бие махбодид харшгүй, зохих гяндангуудыг шинэчлэн байгуулах, ялтнуудыг үйлвэрт зүтгүүлэх, сурган хүмүүжүүлэх ажлыг Шүүх яаманд даалгасан,

- Засгийн газрын 13 дугаар хурлаар Улсын төв гяндангийн шинэ барилга бариулах тухай хэлэлцээд энэ зардалд Сангийн яамнаас 7500 лан мөнгө гаргахаар шийдвэрлэсэн,

- 1924 оны 11 дүгээр сард хуралдсан Улсын Анхдугаар Их Хурал, мөн онд хуралдсан Монгол Ардын Намын III их хурлаас хувьсгалт Монгол Улсын хорих ял эдлүүлэх байгууллагын практик үйл ажиллагаа, эрх зүйн зохицуулалтын үндсэн чиглэл, зарчмыг тодорхойлж өгсөн. Тухайлбал: Монгол Ардын Намын III их хурлын тогтоолд “Гянданаа хоригдож буй хэрэгтэн ардыг үйлдвэрт сургах, сургаж гэгээрүүлэх, аливаа шүүхийн тогтоолгүйгээр хэнийг ч хорихгүй байх, гяндан хорооны байдал нэн муу байгааг даруй сайжруулах, насанд хүрээгүй хөвгүүд, охид хэрэгт холбогдох

аваас гянданаа хорихгүйгээр гэгээрүүлэх, аливаа хэрэгтэн ардын дотроос хүн төлөв, засрах байдалтайг нь гяндаа хорихгүйгээр үйлдвэр хийлгэвэл зохих” зэргийг онцлон заасан, мөн Засгийн газрын 1925 оны 04 дүгээр сарын 11-ний өдрийн 12 дугаар хурлаас “Их гянданг сайжруулах тухай” 16 зүйлт дүрмийг баталсан нь орчин цагийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын цаашдын хөгжилд чухлаар нөлөөлсөн гэж үзэх бүрэн үндэслэлтэй.

2. ЗХУ-ын Эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэлийн бодлого, ангич үзэл сурталыг нутагшуулсан үе шат. Үүнд:

- Шорон-гяндангаас хүмүүжүүлэх байгууллагад шилжих онол-үзэл баримтлалын хүрээнд хорих ял эдлүүлэх байгууллагын нэр, төрөл, дэглэм өөрчлөгдсөн бөгөөд 1921 онд байгуулагдсан гяндан салааг 1930 оноос эхлэн Засан сайжруулах газар гэж, мөн ялтныг харж хамгаалах албаны хүмүүсийг хуяг гэж нэрлэж байсныг харгалзагч гэж нэрлэхээр, 1940 оноос Дотоод явдлын яамны Засан сайжруулах газрыг Засан хүмүүжүүлэх үйлдвэрийн лагериуд ба хорих ангиудыг удирдах газар /ЗХҮЛ-ХАУГ/ болгон өргөтгөн зохион байгуулжээ. Харин улс орны хөгжлийн цаг үеийн онцлог, нийгэм-эдийн засгийн байдлаас шалтгаалан мөн ял эдлэгсдийн тоо буурах болсноос шалтгаалан Засан хүмүүжүүлэх үйлдвэрийн лагериуд ба хорих ангиудыг удирдах газар /ЗХҮЛ-ХАУГ/-ын үйл ажиллагааг багасган цомхотгож, 1956 оноос Цэрэг ба Нийгмийг Аюулаас Хамгаалах Яамны Засан хүмүүжүүлэх ерөнхий хэлтэс, 1960-аад оноос хорих байгууллагын үйлдвэрлэлийн чиглэл, ял эдлэгсдийг хөдөлмөрийн үр нөлөөгөөр хүмүүжүүлэх ажил нэмэгдэж, улсаас тодорхой хэмжээний үйлдвэрлэлийн төлөвлөгөө өгөгддөг болсонтой холбогдуулан Засан хүмүүжүүлэх ерөнхий хэлтсийг 1963 оноос Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагуудыг удирдах газар болгон өргөтгөн зохион байгуулсан. Засан хүмүүжүүлэх байгууллагуудыг удирдах газрыг 1981 оноос НАХЯ-ны Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагуудыг удирдах газар хэмээн нэрлэх болсон. 1985 онд Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагын харьяалал Цагдаагийн байгууллагад шилжсэн тогтолцоог 1991 онд өөрчлөн Монгол Улсын Хууль зүйн яаманд шилжүүлж Хорих байгууллагуудыг удирдах газар болгон тус тус өөрчилсээ.

- Эрүүгийн хариуцлагын зорилго, ялын зорилгыг ялтныг засан хүмүүжүүлэх, дахин хүмүүжүүлэх гэж тодорхойлж, дээрх зорилгыг хангах үндсэн аргыг ял эдлүүлэх дэглэм, нийгэм, олон нийтэд тустай хөдөлмөр,

улс төр хүмүүжлийн ажил, ерөнхий боловсрол, мэргэжил олгох сургалт хэмээн хуульчлан хэрэгжүүлсэн.

- Хорих, нутаг зааж суулгах, уг нутгаас зайлуулах, засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ялыг эдлүүлэх ажиллагаанд ялтныг зайлшгүй хөдөлмөрт хамруулах бодлого баримталсан

- Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагыг тогтвортой ажлын байраар хангаж, улмаар түүнийг улс ардын аж ахуйн зорилт, улсын аж үйлдвэрийн төлөвлөгөөг биелүүлэх нэг байгууллага болгон хандах болсон. Тухайн үеийн удирдах дээд байгууллага, нам засгаас Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагад өгөх үйлдвэрлэлийн төлөвлөгөө жилээс жилд өсөн нэмэгдэж, 1964 онд 30 сая, 1974 онд 98.5 сая, 1984 онд 130 сая... 4 дүгээр таван жилийн 188.2 сая төгрөгийн төлөвлөгөөг 124.7 хувиар, 5 дугаар 5 жилд /1970-1975/ ЗХБУГ-т улсаас өгсөн 383.6 сая төгрөгийн үйлдвэрийн төлөвлөгөөг 126.6 хувиар биелүүлж...76.4 сая төгрөгийн ашигтай ажиллаж байжээ.

- Ялтны орон байр, ахуй хангалт, эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээг үе шаттайгаар сайжруулах бодлогыг баримталсан

- Ялтныг засан хүмүүжүүлэх, дахин хүмүүжүүлэхэд болон ял эдлүүлэх байгууллагын үйл ажиллагаанд тавих олон нийтийн байгууллагын оролцоо, хувь хэмжээг нэмэгдүүлэх, үр нөлөөг дээшлүүлэх³ зэргийг энэ үе шатанд хамааруулж болно.

3. Ардчилсан нийгмийн үнэт зүйлс, хууль дээдлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах олон улсын чиг хандлагыг баримжаалсан хууль, эрх зүйн хэм хэмжээг мөрдөж буй үе шат гэж тус тус ангилан авч үзэж болно. Энэ үе шатанд:

- Олон улсын гэрээ, конвенц болон ардчилсан нийгмийн үнэт зүйлсэд тулгуурласан 1992 оны Үндсэн хуулийн агуулга, үйлчлэлд нийцүүлсэн 1993 оны “Хорих байгууллагын болон хорих ял эдлүүлэх тухай хууль”, 1994 оны “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны тухай хууль”, 1996 онд “Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх тухай хууль”, 2002 оны “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль”, 2017 оны “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль”-иуд болон түүнд нийцүүлэн гаргасан эрх зүйн бусад актуудыг баталж мөрдсөн,

³ Н.Гантулга. Монгол Улсын Эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүй, УБ хот, 2019 он, 41 дэх тал

- Шинээр батлагдсан хуулиудтай уялдан байгууллагын үндсэн чиг үүрэг, бүтэц, хорих ял эдлүүлэх дэглэм, зэрэглэл, хоригдлын эрх, алба хаагчийн эрх зүйн баталгааг хангасан,

- Хорих ял эдлүүлэх ажиллагаанд хүний эрх, эрх чөлөөг дээдлэн, зөвхөн хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу ялтны хоригдлын эрхийг хязгаарлах,

- ШШГБ-ын үндсэн чиглэлд иргэний хэргийн талаар гарсан шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх чиг үүрэг бүхий бүтцийн нэгж байгуулагдаж, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг орон даяар зохион байгуулах, биелэлтийг хангах талаар албадлагын арга хэмжээ авах болсон,

- Ялын тогтолцоонд хорихоос өөр төрлийн ялын гүйцэтгэх үүрэг нэмэгдсэнтэй холбогдон энэ ялын үр нөлөөг дээшлүүлэхэд чиглэсэн агуулга, зохион байгуулалтыг ШШГБ-ын тогтолцоонд бий болгож, ялтан ялыг сайн дураараа биелүүлэх, ялтны хууль ёсны зан үйлийг бүх талаар дэмжиж урамшуулах, ял гарцаагүй хэрэгжих механизмыг бүрдүүлсэн,

- Хоригдлын бусдад учруулсан гэм хорын хохирлыг барагдуулах, хоригдлыг ажлын байраар хангах, тэдэнд мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, ажлын байраар хангах, хөдөлмөр болон хууль ёсны зан үйлээр дамжуулан урамшуулал хүртэх, хорих ял эдлэх, эдлүүлэх орчин нөхцөл, хангамж баталгааг сайжруулж, хорих ангийн байрлалд хувийн өмчийн болон хорих байгууллагатай хамтарсан, хувь нийлүүлсэн үйлдвэрийн газар ажиллуулах боломж бүрдсэн,

- Хоригдол, хоригдсон этгээдэд үзүүлэх нийгэм, сэтгэл зүйн үйлчилгээ, түүнчлэн тэдэнд үзүүлэх эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний чанар, хүртээмж олон улсын жишигт хүрсэн эрх зүйн таатай орчныг бүрдснийг тус тус дурьдаж болно.

Монгол Улсын Их Хурлын 2012 оны 37 дугаар тогтоолоор батлагдсан Засгийн газрын 2012-2016 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт “Эрүүгийн болон иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийг ялгавартай зохион байгуулах⁴”, “Ялын бодлогыг оновчтой, үр нөлөөтэй, олон сонголттой болгох” зорилтыг дэвшүүлж, Монгол Улсын Засгийн газрын 2012 оны 193 дугаар тогтоолоор “Хорих ангийн төрөл, дэглэмийг нээлттэй болон хаалттай тогтолцоонд шилжүүлэх хөтөлбөр”-ийг тус тус баталсан.

⁴ Монгол Улсын Засгийн газрын 2012-2016 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр

Монгол Улсын Засгийн газраас дэвшүүлсэн зорилт, эрх зүйн шинэчлэлийн бодлогын хүрээнд Улсын Их Хурал 2015 оны 12 дугаар сарын 03-ны өдөр Эрүүгийн хуулийг баталж, ялын төрөл, хэлбэрийг шинээр тодорхойлж хорих ялыг нээлттэй, хаалттай хорих байгууллагад, өсвөр насны хүнд оногдуулсан хорих ялыг сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад эдлүүлэхээр хуульчилсан.

Хорих ял, сэжигтнийг баривчлах, яллагдагчийг цагдан хорих шүүхийн шийдвэрийг хорих байгууллага, хорихоос өөр төрлийн ял, албадлагын арга хэмжээг, аймаг, нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтсийн шийдвэр гүйцэтгэгч хэрэгжүүлэх болсон. Хорих байгууллага нь нээлттэй, хаалттай хорих анги, сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллага, цагдан хорих төв, байр, нэгдсэн болон төрөлжсөн мэргэжлийн эмнэлэг, мэргэжил, сургалт үйлдвэрлэлийн төвөөс бүрдэнэ⁵ гэж хуульчлан заасан,

Хорих ялыг ялгамжтай эдлүүлэх зарчмын хүрээнд нээлттэй хорих анги нь энгийн болон тусгай зэрэглэлд⁶, хаалттай хорих анги энгийн, тусгай зэрэглэл болон тусгай нэгжид хуваагдсан⁷. Хорих ял эдлүүлэх ажиллагааг олон улсын жишигт нийцсэн нөхцөлд хүргэх, мөн олон улсын гэрээ, конвенцийн хэм хэмжээг дотоодын хууль тогтоомжид нийцүүлэх, ялын зорилгыг хангахад чиглэсэн эрх зүйн зохицуулалтын механизмыг бүрдүүлэх ажиллагаа нь ШШГБ-ын эрх зүйн хөгжлийн уламжлал, шинэчлэлтэй холбогдоно.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүйд хамаарах хууль тогтоомжийн уламжлал, хөгжлийн тоймыг Ардын хувьсгал ялсан 1921 оноос хураангуйлан авч үзвэл:

1. 1931 оны “Монгол Ард Улсын дотор аливаа хэрэгтэн ялтанг засан сайжруулах ажлын тухай хууль”,
2. 1966 оны “БНМАУ-ын Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн тухай хууль”,
3. 1981 оны “БНМАУ-ын Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн тухай хууль”,

⁵ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 195.1, Төрийн мэдээлэл сэтгүүл, 2017 он, №24

⁶ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 198, Төрийн мэдээлэл сэтгүүл, 2017 он, №24

⁷ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 195.3, Төрийн мэдээлэл сэтгүүл, 2017 он, №24

4. 1993 оны “Хорих байгууллагын болон хорих ял эдлүүлэх тухай хууль”,
5. 1994 оны “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны тухай хууль”,
6. 1995 оны “Хорихосс өөр төрлийн ял эдлүүлэх болон эрүүгийн хариуцлагын бусад арга хэмжээ хэрэгжүүлэх тухай хууль”,
7. 1996 оны “Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх тухай хууль”
8. 1999 оны “Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хууль”,
9. 2000 оны “Согтуурах, мансуурах донтой өвчтэй этгээдийг захиргааны журмаар албадан эмчлэх, албадан хөдөлмөр хийлгэх тухай хууль”,
10. 2002 он, 2017 оны “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль” зэрэг хуулиуд, мөн хугацаанд дээд байгууллагаас гаргасан олон эрх зүйн актууд хамаарна.

Монгол Улсын хууль сахиулах байгууллагуудын үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт 1992-1993 онд хуульчлагдаж эхэлсэн бол, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, ялангуяа Хорих ял эдлүүлэх байгууллагын үйл ажиллагаа 1931 оноос хуульчлагдан хэрэгжиж ирсэн онцлогтой⁸.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хөгжлийн стратеги, байгууллагын эрхэм зорилго, зорилтод тусгагдсан гол заалт нь хорих ял эдлүүлэх ажиллагааг олон улсын жишигт хүргэнэ гэж заасан нь зөвхөн хоригдлын байр, ял эдлүүлэх орчин нөхцөл, ахуйн хангалтыг гадаадын зарим орнуудтай харьцуулах, жишихээр хязгаарлагдахгүй бөгөөд олон улсын хамтын нийгэмлэгээс хорих ял эдлүүлэх чиглэлээр батлан гаргасан олон улсын гэрээ, конвенцид нэгдэн орж, тухайн баримт бичгийн үзэл баримтлалыг нутагшуулах, алба хаагчийг мэргэшүүлж сургах, тэдний эрх зүйн байдлыг хангах, баталгаатай эдлүүлэхэд оршино.

Хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны хөгжлийг түүхэн эх сурвалж, эрх зүйн актуудын үйлчлэл, хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ явуулж, төрөөс эрүүгийн ялын бодлогод ялын оновчтой төрөл, тогтолцоо, ял эдлүүлэх орчин нөхцөлийг боловсронгуй болгох чухал юм.

⁸ А.Лхагва, Д.Даваа-Очир. Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын түүхэн замнал, УБ хот, 2011 он, 502 дахь тал.

Дүгнэлт-Санал

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын түүхэн хөгжил, эрх зүй зохицуулалтын уламжлал, шинэчлэл нь онолын болон практикийн чухал ач холбогдол бүхий судлагдахуун хэсэг юм.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлал, эрдэм шинжилгээ, судалгаа, сургалтын ажил 1970 оны дунд үеэс бие даасан хэлбэрээр зохион байгуулагдаж, өнгөрсөн 40 гаруй жилийн хугацаанд бодитой амжилтад хүрсэн ба цаашид улам нарийвчлан судлах хэрэгцээ шаардлага үүсч байгаа бөгөөд энэ нь тодорхой эрдэмтэн, судлаачдын судалгааны бүтээл, ном сурах бичгээр хязгаарлагдахгүй.

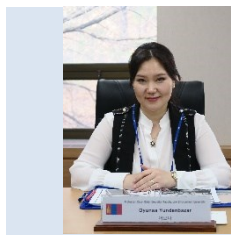
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь өнгөрсөн 100 жилийн хугацаанд шинэ тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалт, хорих ял эдлүүлэх орчин нөхцөл, дэглэм зэрэглэл, хоригдол, хоригдогч болон алба хаагчийн эрх зүйн байдал түүнчлэн үйл ажиллагааны чиглэлд тодорхой өөрчлөлтүүд тухайн үеийн улс төр, нийгэм, эдийн засгийн байдлаас хамааран өөрчлөгдөж байжээ.

Цаашид Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын эрх зүйн зохицуулалт, бүтэц тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалт, үйл ажиллагааны үндсэн чиглэлд эрх зүйн шинэчлэлтэй уялдуулан хийгдэх чиглэл ч тодорхой боллоо.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын түүхэн уламжлал, эрх зүйн шинэчлэлтэй холбоотой дараах зохицуулалт, практикийг бий болгохыг санал болгож байна. Энэ нь:

1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын түүхэн уламжлал, шинэчлэл, хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны эрх зүйн хөгжлийг илүү нарийвчлан судлах,
2. Судалгааны ажилд практик болон судалгааны байгууллагын хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, алба хаагч, багш, судалгааны ажилтны оролцоог нэмэгдүүлэх, урамшуулах,
3. Судалгааны тайлан, материалыг сургалт судалгааны эргэлтэд оруулах зэрэг болно.

ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭГЧИЙН ЭРХ ЗҮЙН БАЙДАЛД ТУЛГАМДАЖ БУЙ ЗАРИМ АСУУДАЛД ХИЙСЭН ШИНЖИЛГЭЭ

Ю.ОЮУНАА

Дотоод хэргийн их сургуулийн
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн
Шийдвэр гүйцэтгэлийн тэнхимийн ахлах багш,
ахлах дэслэгч

Товч агуулга: Шийдвэр гүйцэтгэгчийн эрх зүйн байдалд тулгамдаж буй асуудлыг ШШГТухай /2017/ хуулийн шинэчлэлийн үр нөлөө, шийдвэр гүйцэтгэгчийн ажлын ачаалал, шийдвэр гүйцэтгэгчийн урамшууллын хэрэгцээ шаардлага, шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдал зэрэгт шинжилгээ хийж дүгнэж үзсэн.

Abstract: The purpose of this study is to analyze on reform effectiveness of Law on Execution of Court Decision, bailiff work load, incentive needs and requirements, and security to determine ongoing issues of bailiff legal status.

Түлхүүр үг: Шийдвэр гүйцэтгэгчийн ажлын ачаалал, урамшуулал, аюулгүй байдал

Key words: Bailiff work load, incentive, security

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга (2017) хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж эхэлснээр шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас шүүхийн шийдвэрийн бодит биелэлтийг нэмэгдүүлэх, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг хурдан, шуурхай, үр дүнтэй, иргэд, олон нийтэд хүртээмжтэй байлгах, шийдвэр гүйцэтгэгчийн албандаа хандах сэтгэл ханамжийг дээшлүүлэх нөхцөл бүрдэнэ хэмээн тооцож байсан.

Гэвч хууль хэрэгжиж эхлээд 4 дэх жилийн нүүрийг үзэж байгаа хэдий ч шүүхийн шийдвэрийн биелэлт хангалтгүй, иргэд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагаанд төдийлөн сэтгэл ханамжгүй байсаар байгааг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны сүүлийн жилүүдийн статистик мэдээнээс харж болно.

Тухайлбал 2018 оны жилийн эцсийн мэдээний үзүүлэлтээр гүйцэтгэх баримт бичгийн бодит биелэлт 52.0 хувь, 2019 онд 51.7 хувь, 2020 онд 41.3 хувьтай¹ гарсан нь шүүхийн шийдвэрийн бодит биелэлт өмнөх жилүүдээс буурч,

¹ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны жилийн эцсийн мэдээ, судалгаа (2018, 2019, 2020).

мөн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд оролцогч, бусад этгээдээс шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаатай болон шийдвэр гүйцэтгэгчийн харилцаа, ёс зүйтэй холбоотой 2018 онд 753, 2019 онд 1000 өргөдөл ирсэн байх бөгөөд зөвхөн нэг жилийн дотор 32.8 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байгаа юм.

Статистик мэдээний үзүүлэлтээс шүүхийн шийдвэр заавал биелэгддэг байх зарчим бодит байдал дээр хэрэгжихгүй, Монгол Улсын Үндсэн хуулиар олгогдсон хүний эрх хангагдахгүй байгаа шалтгаан нөхцлийг судалж тогтоон, шийдвэрлэх шаардлагатайг харуулсаар байна.

Шүүхийн шийдвэрийн биелэлтэд хууль, эрх зүйн зохицуулалт, нийгэм эдийн засгийн нөхцөл байдал, иргэдийн эрх зүйн ухамсар, соёл гэх мэт олон хүчин зүйл нөлөөтэй хэдий ч хамгийн гол нь шийдвэр гүйцэтгэгчийн хичээл зүтгэлээр шүүхийн шийдвэр биелэлээ олж хүний хөндөгдсөн эрхийг сэргээх үндэслэлийг бий болгодог.

Иймээс шийдвэр гүйцэтгэгч нэг бүрийн ажлын гүйцэтгэлийн үр дүнг дээшлүүлэхийн тулд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас тэдний мэдлэг, ур чадвар, ажилдаа хандах хандлагад онцгой анхаарч тулгамдаж буй асуудлыг тухай бүр нь шийдвэрлэж байх шаардлагатай юм.

Судлаач би төрийн хариуцлагатай, онцлог чиг үүрэгтэй албыг хашиж буй “Шийдвэр гүйцэтгэгч”-ийг албан үүргээ гүйцэтгэхэд тулгамдаж буй асуудлыг судалж үзэхийг зорьлоо.

Төрийн үйлчилгээг иргэдэд хүргэх хариуцлагатай ч, амаргүй ажлыг улсын хэмжээнд 237 шийдвэр гүйцэтгэгч гүйцэтгэж, тэдгээрийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангах, хяналт тавих чиг үүргийг 44 ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч хэрэгжүүлэн ажиллаж байгаа бөгөөд алба хаагчдын 63.7 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байдгаараа онцлогтой.

Шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх замаар хүний эрхийг хангах үйлсэд өөрсдийн ар гэрийн амьдралыг хойш тавин өргөсөн тангарагтаа үнэнч байж цаг хугацаа, орон зай, хүнд хэцүүг умартан зүтгэж буй тэднээр бахархахгүй байхыг аргагүй ээ.

Яг энэ мөчид БНСУ-ын дээд шүүхийн шүүгчийн хэлсэн үг санаанд орж байна.

Тэрээр хэлэхдээ: “Тэнгэрт үнэлэгдэх цэцэн мэргэн шүүхийн шийдвэр байлаа ч гүйцэтгэхгүй л бол хэнд ч хэрэггүй цаастай адил” хэмээн зүйрлэсэн нь шүүхийн шийдвэрийн амь нь шийдвэр гүйцэтгэгчдийн ажлын үр шимд оршдогийг илэрхийлсэн үг байлаа.

Нийгэм эдийн засгийн харилцаа өргөжин тэлэхийн хэрээр шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагааны цар хүрээ тэлж, гүйцэтгэх баримт бичгийн үнийн дүн, биелүүлэх шийдвэрийн төрөл нэмэгдэж байгаа өнөө үед шүүхийн шийдвэрийг шуурхай, үр дүнтэй гүйцэтгэх нь шийдвэр гүйцэтгэгчээс ихээхэн ур чадвар, хичээл зүтгэл, тэвчээр хатуужлыг шаардсаар байна.

Шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх ажиллагаа нь хууль, журмаар далайлган хийчихдэг ажил биш юм. Шүүхийн шийдвэрийн төрөл, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд оролцогчид харилцан адилгүй байдгаас шалтгаалан тухайн гүйцэтгэх баримт бичигт хийгдэх ажил, хэрэглэх тактик нь өөр өөр байх ба шийдвэр гүйцэтгэгч гүйцэтгэх баримт бичгийг хүлээн авахаас хааж дуусгавар болгох хугацааны туршид үүссэн бэрхшээл бүрийг даван туулж ажлыг үр шимээ үздэгийг уг ажлыг хийж үзсэн, мэдэрсэн нэгэн л ойлгох юм.

Тухайлбал шийдвэр гүйцэтгэгч нь иргэний болон захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэрийн биелэлтийг хангуулах, эрүүгийн хэргийн хорихоос өөр төрлийн ял, албадлагын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, гэмт хэргийн улмаас учруулсан хохирол, төлбөрийн шийдвэрлэх, зөрчил шалган шийдвэрлэх эрх бүхий албан тушаалтны шүүхээр баталгаажуулсан шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг. Ийнхүү ажиллахдаа өдөр тутамдаа төлбөр төлөгч, бусад этгээдийн хүч түрсэн эсэргүүцэл, төлбөрөөс зайлсхийсэн үйлдэлтэй тулгарах, тэдний зүгээс ирэх зөрчил, маргаантай нүүр тулах, байгалийн хүнд хэцүү цагт ч үүрэгт ажлаа гүйцэтгэх, цаашлаад аюул, осолд өртөх явдал ч нэлээдгүй гардаг байна.

Жишээ дурьдахад: 2019 онд Увс аймагт албан үүргээ гүйцэтгэж явсан шийдвэр гүйцэтгэгчдийн биед төлбөр төлөгч халдаж эрүүл мэндийг хохироож, шүүхээр ял шийтгүүлсэн бол, 2013 онд Сүхбаатар аймгийн нутаг дэвсгэрт үүргээ гүйцэтгэж байсан шийдвэр гүйцэтгэгчийн амь насыг хохироосон ноцтой хэрэг ч гарсан байдаг.

Эрх зүйн шинэчлэлийн хүрээнд шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд гарч байсан хүндрэлтэй асуудлуудыг шийдсэн зохицуулалтуудыг хуульчилсан ч шийдвэр гүйцэтгэгчийн эрх зүйн байдлыг сайжруулсан зохицуулалт төдийлөн тусгагдаагүй, харин ч өмнөх хуулийн хүрээнд үйлчилж байсан шийдвэр гүйцэтгэгчийн мөнгөн урамшууллыг үгүй болгож, цэргийн цол хэрэглэдэг болгосон байна.

Нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын зарим шийдвэр гүйцэтгэгчид нартай хийсэн ярилцлагаар шийдвэр гүйцэтгэгчийн эрх зүйн байдалд тулгамдаж буй асуудал нь:

- ажлын ачаалал их,
- урамшууллын эрх зүйн зохицуулалтыг буцаан хуульчилах,
- өмнөх хуулийн хүрээнд энгийнээр ажилласан жилийг цэргийн болгох,
- шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдалд анхаарах шаардлагатай байгааг

тэд онцолсон юм.

Дээрх асуудлууд үүссэн шалтгаан, үр дагаварыг шийдвэр гүйцэтгэгчийн ажлын байранд зураг авалт хийх, санал асуулга авах, ярилцлага хийх, холбогдох

хуулийн зохицуулалт, статистик судалгаанд дүн шинжилгээ хийх зэрэг аргаар судалж үзлээ.

1. Шийдвэр гүйцэтгэгчийн ажлын ачааллын талаар:

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд, Сангийн сайдын 2017 оны хамтарсан тушаалаар шийдвэр гүйцэтгэгчид ногдох жишиг нормативийг тогтоохдоо харьяалах нутаг дэвсгэрийг бүсчилсэн байдлаар тогтоож 1 дүгээр бүсэд хамаарах газар, нэгжийн 1 шийдвэр гүйцэтгэгч 180 гүйцэтгэх баримт бичигт шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа явуулахаар, 2 дугаар бүсэд хамаарах газар, нэгжийн 1 шийдвэр гүйцэтгэгч 150 гүйцэтгэх баримт бичигт шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа явуулахаар, 3 дугаар бүсэд хамаарах газар, нэгжийн 1 шийдвэр гүйцэтгэгч 120 гүйцэтгэх баримт бичигт шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа явуулахаар тогтоосон байдаг².

Гэвч бодит байдал дээр шийдвэр гүйцэтгэгч бүрийн ажлын ачаалал нь харьяалах тойргийн газар нутгийн хүн амын төвлөрлөөс шалтгаалаад зарим тойрогт жишиг нормативт заасан тооноос их, бага зэргээр харилцан адилгүй байна.

Иймээс Нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын шийдвэр гүйцэтгэгчийн ажлын нэг өдрийг сонгон ажлын байрны зураглал хийхэд дараах дүр зураг гарч байна.

1. Ажлын 7 хоногийн эхний өдөр ахлах шийдвэр гүйцэтгэгчээр батлуулсан төлөвлөгөөний дагуу төлбөр төлөгч иргэн, хуулийн этгээдийн хаягаар шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа явуулах гүйцэтгэх баримт бичгийг ангилан бэлдэхэд 30 минут

2. Шийдвэр гүйцэтгэгчтэй уулзахаар ирсэн 3 төлбөр төлөгч, төлбөр авагч иргэнийг хүлээн авч уулзан санал хүсэлт, гомдлыг сонсон, тайлбар авч, мэдэгдэл гардуулахад 1 цаг 15 минут

3. Шийдвэр гүйцэтгэх газарт ирсэн яаралтай судалгааг гаргаж өгөхөд 1 цаг

4. Төлбөрийн дансанд төвлөрсөн мөнгийг төлбөр авагч нарт олгох 6 мэдэгдлийг бичиж, ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч болон ахлах нягтлан бодогчоор хянуулж, гарын үсэг зуруулах /талуудын өр төлбөртэй эсэхийг бүртгэлийн ажилтнаас тодруулж тэмдэг дарж баталгаажуулах ажиллагаа хамаарна/-д 35 минут

5. Шүүхээс шинээр ирсэн 3 гүйцэтгэх баримт бичгийг хавтаслан нааж, төлбөр авагчтай байгуулсан зардлын гэрээг нягтлан бодогчоор шалгуулж, ахлах шийдвэр гүйцэтгэгчээр батлуулах, иргэний болон эд хөрөнгийг тогтоохоор цахим сангаас лавлагаа авах, лавлагаагаар тогтоогдсон хөрөнгийн захиран зарцуулах эрхийг түдгэлзүүлэх албан бичгийг төлөвлөж, холбогдох газруудад хүргүүлэх,

² Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар, түүний нэгж байгууллагад алба хааж байгаа албан

хаагчдын ажлын жишиг норматив. <https://www.legalinfo.mn/law/details/7475>

тогтоосон хугацаанд төлбөрөө төлөөгүй 5 төлбөр төлөгч иргэн, хуулийн этгээдийн харилцах дансыг битүүмжилж, хасалт хийх тогтоолыг төлөвлөж, ахлах шийдвэр гүйцэтгэгчээр хянуулан, газрын даргаар батлуулж 13 арилжааны банкуудад цахимаар болон шуудангаар хүргүүлэх /бусад байгууллагуудад хүргүүлэх албан бичигт холбогдох баримт бичгийг хуулбарлах, тэмдэг дарж баталгаажуулах ажиллагааг гүйцэтгэдэг/ 2 цаг

6. Төлбөрөө бүрэн төлж барагдуулсан 1 иргэний харилцах данс болон тээврийн хэрэгслийн захиран зарцуулах эрхийг сэргээх, мөн төлбөрт гаргуулж болохгүй орлого буюу хүүхдийн мөнгөний данс сэргээлгэхээр хүсэлт гаргасан 1 иргэний харилцах дансыг сэргээх тогтоолыг төлөвлөж, ахлах шийдвэр гүйцэтгэгчээр хянуулан, газрын даргаар батлуулах/ бүртгэлийн ажилтнаас данс сэргээлгэх иргэнийг бусдад төлбөртэй эсэхийг шалгах ажиллагаа хамаарна/-д 30 минут

7. Төлбөр төлөгч, төлбөр авагч талууд харилцан эвлэрч, төлбөртөө тооцон хөрөнгө шилжүүлэх хүсэлт гаргасны дагуу 2 дүүргийн улсын бүртгэлийн хэлтэст өмчлөх эрх шилжүүлэх албан бичгийг тус тус төлөвлөж, ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч, дэд даргаар хянуулан, газрын даргаар гарын үсэг зуруулах /дагалдах баримт бичгийг хуулбарлан тэмдэг дарж баталгаажуулах ажиллагаа хамаарна/-д 45 минут

8. Хотын төв буюу орон сууцтай хороонд 1 албан байгууллагад яаралтай албан бичгийг хүргэж, төлбөр төлөгч 2 хуулийн этгээд, 2 иргэний оршин суугаа хаягаар очиж эд хөрөнгөнд үзлэг нэгжлэг хийх, үл хөдлөх эд хөрөнгө битүүмжлэх, мэдэгдэл гардуулах ажиллагаа явуулахад 3 цаг

9. Хотын зах буюу ажлын байрнаас 25-30 км зайд байрлах гэр хорооллын 2 төлбөр төлөгч иргэний оршин суугаа хаягаар очиж хураан авах, мэдэгдэл гардуулах ажиллагаа явуулахад 3 цаг /хаяг тодорхойгүйгээс хайж олоход хугацаа их ордог/

10. Тухайн өдрийн хийж гүйцэтгэсэн ажлыг ахлах шийдвэр гүйцэтгэгчид шалгуулах /хийсэн ажлаа цахим бүртгэлд оруулж, дэвтэрт бичиж тэмдэглэх, гүйцэтгэх баримт бичгийн баяжилт, товъёог хийх ажил хамаарна/-д 40 минут

11. Дараагийн өдөр шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа явуулах гүйцэтгэх баримт бичгээ бэлдэх, шаардлагатай албан бичиг, лавлагааг төлөвлөх, гүйцэтгэх баримт бичгүүдээ эмхэлж цэгцлэх, товъёог бичих, холбогдох байгууллагуудаас ирсэн лавлагааг гүйцэтгэх баримт бичгийг нааж хавсаргахад 1 цаг 30 минут

Шийдвэр гүйцэтгэгч өдөр тутамдаа тогтмол хийдэг ажлуудын цагийг нэгтгэн дүгнэхэд 13 цаг 50 минут болж байгаа юм³.

³ Ю.Оюунаа, М.Хажидмаа. “Шийдвэр гүйцэтгэгчийн ажлын ачаалалд хийсэн судалгаа” (2020).

Зураг авалтанд багтсан ажлаас гадна төлбөр төлөгч, бусад этгээдийн хүч түрсэн эсэргүүцэл, төлбөрөөс зайлсхийсэн үйлдэлтэй тулгарч, ажлын байранд байнга сууж ажиллахаас илүү төлбөр төлөгчдийн араас хөөцөлдөх, төлбөр төлөгч, тэдний хөрөнгийн мэдээлэл, нотлох баримтыг цуглуулах, өөрийн гүйцэтгэсэн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаатай холбоотой гомдол, нэхэмжлэлийг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд шүүхэд төлөөлөн оролцох, хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагчийн дуудсан цагт очиж тайлбар, мэдүүлэг өгөх, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэж хариу өгөх г.м. ажлыг хийж гүйцэтгэдэг байна.

2. *ШШГТухай /2017/ хуулийн шинэчлэлээс албан хаагчид хохирсон талаар:*

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай /2002/ хуулиар шийдвэр гүйцэтгэгчийг эрх зүйн дээд боловсролтой байхаар, уг хуулийн 9, 83 дугаар зүйлүүдэд “*Шүүхийн шийдвэрийг бодитой гүйцэтгэсэн шийдвэр гүйцэтгэгчид гүйцэтгэсэн мөнгөн дүн, эд хөрөнгийн үнийн дүнгийн 0.5-10.0 хувиар мөнгөн урамшуулал олгох, шийдвэр гүйцэтгэгчийн цалингаас бусад үйл ажиллагааны зардлыг уг төвлөрүүлсэн урамшуулаас санхүүжүүлэх*”-ээр хуульчилж өгсөн⁴ нь эрх зүйн дээд боловсрол эзэмшсэн олон арван залуучуудыг шийдвэр гүйцэтгэгчээр ажиллах улмаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагатай хувь заяагаа холбох нөхцлийг бүрдүүлсэн байдаг.

2017 оны хуулийн зохицуулалтаар урамшууллын зохицуулалтгүй болж, энгийнээр ажиллаж байсан шийдвэр гүйцэтгэгчид цэргийн цол хэрэглэх болсноор он удаан жил ажилласан шийдвэр гүйцэтгэгч нарын ажилласан жилийг цэргийн ажилласан хугацаанд тооцох боломжгүй болсон нь шинэчлэн батлагдсан эрх зүйн зохицуулалтын үр нөлөөгөөр төрийн албан хаагчийн эрх зүйн байдал дордож, хохирсон ба шийдвэр гүйцэтгэгчид олноороо ажлаас гарах нөхцлийг бий болгосон байна.

Тухайлбал ихэнх эмэгтэй шийдвэр гүйцэтгэгчдийн хувьд цэргийн алба хаах насны дээд хязгаарт дөхсөн, зарим нь хүрсэн, түүнчилэн ШШГТХуулийн /2017/ нэмэлт өөрчлөлтөөр шийдвэр гүйцэтгэгчийн ажилласан нэг жилийг 1.2 жилд тооцох болсноор Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад ажилласан жилийн хугацаа нь 20-с дээш жил болж байгаа ч Цэргийн албан хаагчийн тэтгэвэр тэтгэмжийн тухай хуулинд заасан журмын дагуу тэтгэвэр тогтоолгох эрх үүсэх боломжгүй, нөгөөтэйгүүр уг хуулиар /иргэний байгууллагад/ энгийнээр нийгмийн даатгалын шимтгэл төлж ажилласан нэг жилийг зургаан сараар бодон цэргийн байгууллагад ажилласан хугацаанд оруулан тооцож цэргийн албан хаагчийн

⁴ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль.//Төрийн мэдээлэл. 2002 он

тэтгэвэр тогтоохоор заасан эрх зүйн зохицуулалтууд нь шийдвэр гүйцэтгэгч нарт хохиролтой байна.

3. “Шийдвэр гүйцэтгэгчийн урамшууллын хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох” санал асуулгын талаар:

Шийдвэр гүйцэтгэгчдэд шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг үр дүнтэй явуулахад урамшууллын эрх зүйн зохицуулалтын хэрэгцээ шаардлагатай эсэхийг тогтоох зорилгоор Монгол Улсын 21 аймаг, Нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, Банк, хадгаламж зээлийн хоршооны төлбөр барагдуулах ажлын албаны 176 буюу нийт шийдвэр гүйцэтгэгчдийн 72.1 хувийг “Урамшууллын хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох” судалгаанд⁵ хамруулж үзэв.

Судалгаанд оролцсон нийт шийдвэр гүйцэтгэгчдийн 39 хувь 1-3 жил, 12 хувь нь 3-5 жил, 25 хувь нь 5-10 жил, 24 хувь нь 10-аас дээш жил ажилласан байх ба 64 хувь нь урамшуулалын эрх зүйн зохицуулалттай байх үед ажиллаж байжээ.

✓ Урамшуулал таны ажлын бүтээмжинд хэр их нөлөө үзүүлж байсан бэ? гэсэн асуултад судалгаанд оролцогчдын 59 хувь нь маш их нөлөөтэй байсан, 33 хувь нь их нөлөөтэй байсан, 6 хувь нь дунд зэрэг, 2 хувь нь бага;

✓ Цэргийн цол хэрэглэх болсноор санхүүгийн байдалд өөрчлөлт орсон эсэх гэсэн асуултад санал асуулгад оролцогчдын 40 хувь нь орлого багассан, 24 хувь нь өөрчлөлт гараагүй, 21 хувь нь орлого эрс багассан, 15 хувь нь орлого өссөн;

✓ Ажилдаа сэтгэл хангалуун байдаг эсэх гэсэн асуултад судалгаанд оролцогчдын 37 хувь нь боломжийн ажил олдвол ажлаа өөрчилнө, 34 хувь нь сэтгэл хангалуун, 24 хувь нь сэтгэл хангалуун бус, 5 хувь нь ажлаа өөрчлөхөөр шийдсэн;

✓ Ажилдаа сэтгэл хангалуун бус байгаагийн шалтгаанаа 35 хувь нь ажлын ачаалал их байна, 28 хувь нь цалин бага, 16 хувь нь удирдах ажилтнаас ирж буй дарамт их, 16 хувь нь шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд оролцогч талуудаас ирж буй дарамт, шаардлага их гэж хариулсан байна.

✓ Ажил үүргээ гүйцэтгэж байх үед шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд оролцогч талууд болон бусад этгээдээс шан харамж амлах, өгөх тохиолдол хэр их гардаг вэ? гэсэн асуултад судалгаанд оролцогчдын 60 хувь нь огт гардаггүй, 30 хувь нь заримдаа гардаг, 6 хувь нь ихэвчлэн гардаг, 4 хувь нь байнга гардаг;

✓ Таныг ажлаа үр дүнтэйгээр хийж гүйцэтгэхэд юу? шаардлагатай гэж үзэж байна вэ? гэсэн асуултад судалгаанд оролцогчдын 33 хувь нь албадлагын арга хэмжээг үр нөлөөтэй хэрэгжүүлэх эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох хэрэгтэй, 31 хувь нь хууль зүй, нийгмийн баталгааг сайжруулах хэрэгтэй, 21 хувь нь ажлын ачааллыг багасгах, 15 хувь нь шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг шуурхай

⁵ Ю.Оюунаа, М.Хажидмаа. “Урамшууллын хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох судалгаа” (2020).

гүйцэтгэх, ажиллах нөхцөл бололцоогоор бүх талаар хангасан бүтэц, тогтолцоог бий болгох;

✓ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд шийдвэр гүйцэтгэгчийн эрх зүйн байдлын хүрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай юу? гэсэн асуултад судалгаанд оролцогчдийн 95 хувь нь шаардлагатай байна гэж үзсэн бөгөөд цэргийн цол хэрэглэхийн зэрэгцээ урамшуулал авдаг болох саналтайгаа илэрхийлсэн юм.

4. *Шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдлын талаар:*

Шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны үед шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдалд халдах, эрсдлийг судлах зорилгоор улсын хэмжээнд үүрэг гүйцэтгэж байгаа 188 шийдвэр гүйцэтгэгчийг хамруулан судалгаа хийлээ.

Судалгаанд оролцогчдын 5.4 хувь нь өдөр тутамд халдлагад өртдөг, 91.3 хувь нь зарим тохиолдолд халдлагад өртдөг, 3.2 хувь нь халдлагад өртдөггүй гэж хариулсан байна.

Халдлага үйлдэж буй этгээдүүдийн 89.1 хувь нь хэл амаар доромжлох, гүтгэх, 18.9 хувь нь хараал хэлдэг байна. Халдлагын үйлдэхдээ 24.3 хувь нь тээврийн хэрэгслийг гэмтээх /дугуй хагалах гэх мэт/ 55.1 хувь нь биед хөнгөн гэмтэл учруулах, 2.7 хувь нь биед хүндэвтэр гэмтэл учруулах зэрэг үйлдлийг гаргасан байна.

Гэмт халдлага, зөрчилд өртсөн үедээ ямар арга хэмжээ авсан талаарх асуулгад шийдвэр гүйцэтгэгчдийн 48.6 хувь нь ажиллагааг амжилттай дуусгаад чимээгүй өнгөрсөн, 16.7 хувь нь ахлах гүйцэтгэгчээс тусламж хүссэн, 4.6 хувь нь Цагдаагийн байгууллагад хандсан гэж хариулсан.

Эрх бүхий байгууллагаас халдлага үйлдсэн этгээдийн 20.3 хувьд нь зөрчлийн болон эрүүгийн хуульд заасан хариуцлагыг хүлээлгэсэн бол 79.7 хувьд ямар нэгэн хариуцлага хүлээлгээгүй байна⁶.

Шийдвэр гүйцэтгэгч албан үүргээ гүйцэтгэх явцдаа өдөр тутамдаа бусдын эсэргүүцэлтэй тулгарч улмаар хэл амаар доромжлуулах, халдлагад өртөх явдал хэвийн үзэгдэл болсон байгаа юм.

Түүнчилэн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны үед шийдвэр гүйцэтгэгчийн амь бие, эрүүл мэндэд аюул учирах үед энгийн их, дээд сургуулийг эрх зүйчээр төгссөн шийдвэр гүйцэтгэгчид нь албаны харилцаа, биеэ хамгаалах, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх чадвар дутмаг байдгаас аюулд өртөх эрсдэл өндөр байдаг байна.

Учир нь Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2010 оны 211 дүгээр тушаалаар “Шийдвэр гүйцэтгэгчийг сонгон шалгаруулах журам” батлагдаж тухайн журмаар энгийн хууль зүйн их, дээд сургуулийг эрх зүйч мэргэжлээр төгссөн төгсөгчид

⁶ Ж.Нандинтуул “Шийдвэр гүйцэтгэгчин аюулгүй байдал, түүний мэргэжлийн хариуцлагын зарим асуудал” илтгэл.2020 он

сонгон шалгаруулалтанд оролцох, шийдвэр гүйцэтгэгчээр томилогдон ажиллах боломжийг бүрдүүлсэн⁷.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газраас шийдвэр гүйцэтгэгчийн сонгон шалгаруулалт зохион байгуулж, зөвхөн мэдлэг сорих шалгалтын хүрээнд боловсон хүчнээ сонгож авч дараа нь тухайн мэргэжилтэндээ цэргийн хэргийн мэдлэгийг олгох, тэвчээр хатуужилд сургах гээд цаг хугацаа зарсан олон ажлыг хэрэгжүүлдэг ч төдийлөн үр дүнтэй байдаггүй байна⁸.

2017 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгаар шийдвэр гүйцэтгэгч нь цэргийн цол хэрэглэхээр хуульчилсан бөгөөд уг хуулинд “Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх байгууллагын алба хаагчаар Төрийн албаны тухай болон холбогдох бусад хуульд заасан шаардлага, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас тогтоосон журам, эрүүл мэнд, бие бялдар, мэргэжил, ёс зүйн шаардлага, шалгуур үзүүлэлтийг хангасан, арван найман насанд хүрсэн, дээд боловсролтой, гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлж байгаагүй Монгол Улсын иргэнийг авч ажиллуулна” гэж заасан⁹.

Дээрх шаардлага нь шийдвэр гүйцэтгэгчээр ажиллах боловсон хүчин нь цэргийн хэргийн эрдэмд суралцсан, биеийн болон сэтгэлийн тэвчээр, хатуужлийг эзэмшсэн, ажлын ачаалал даах чадвартай, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх салбар эрх зүйн мэдлэг, чадвар, хандлагыг бүрэн эзэмшсэн байх шаардлагатайг харуулж байна.

Дотоод хэргийн их сургуулийн Шийдвэр гүйцэтгэх албаны сургуулиас дээрх шаардлагыг хангасан боловсон хүчнийг ШШГЕГ-ын захиалгаар бэлддэг хэдий ч улсын хэмжээнд нийт ажиллаж байгаа шийдвэр гүйцэтгэгчдийн 29,0 хувийг л тус сургуулийн төгсөгчид эзэлдэг байна.

Иймээс Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас шийдвэр гүйцэтгэгчдийнхээ амь бие, эрүүл мэндийг хамгаалах, аюулгүй байдалд анхааран зохих арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Дүгнэлт

Төрөөс шүүхийн шийдвэрийг бодит биелэлтийг нэмэгдүүлэх замаар төрийн үйлчилгээг иргэдэд хүргэх олон талт арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсний нэг томоохон ажил нь эрх зүйн шинэчлэлийн хүрээнд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийг 2017 онд шинэчлэн баталсан явдал юм. Хууль хэрэгжээд багагүй хугацаа өнгөрсөн ч шүүхийн

⁷ Хууль зүй дотоод хэргийн сайдын 2010 оны 211 дүгээр тушаал

⁸ Ю.Оюунаа “Дотоод хэргийн их сургуулийн төгсөгчид захиалагч байгууллагын хэрэгцээ шаардлагыг хангах нь” илтгэл.”Шийдвэр гүйцэтгэл судлал сэтгүүл”, 2020 он

⁹ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль.//Төрийн мэдээлэл. 2017 он

шийдвэрийн бодит биелэлт төдийлөн нэмэгдэхгүй, иргэд байгууллагын үйл ажиллагаанд сэтгэл хангалуун бус байгаа нь уг байгууллагаас гаргасан сүүлийн 3 жилийн статистик мэдээний үзүүлэлт, иргэдийн гаргах өргөдөл, гомдлыг тоо буурахгүй байгаагаас харж болно.

Шүүхийн шийдвэрийн биелэлтэд хууль, эрх зүйн зохицуулалт, нийгэм эдийн засгийн нөхцөл байдал, иргэдийн эрх зүйн ухамсар, соёл гэх мэт олон хүчин зүйл нөлөөтэй хэдий ч хамгийн гол нь шийдвэр гүйцэтгэгчийн хичээл зүтгэлээр шүүхийн шийдвэр биелэлээ олж хүний хөндөгдсөн эрхийг сэргээх үндэслэлийг бий болгодог.

Нийгэм эдийн засгийн харилцаа өргөжин тэлэхийн хэрээр шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагааны цар хүрээ тэлж, гүйцэтгэх баримт бичгийн үнийн дүн, биелүүлэх шийдвэрийн төрөл нэмэгдэж байгаа өнөө үед шүүхийн шийдвэрийг шуурхай, үр дүнтэй гүйцэтгэх нь шийдвэр гүйцэтгэгчээс ихээхэн ур чадвар, хичээл зүтгэл, тэвчээр хатуужлыг шаардсаар байна.

Шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх ажиллагаа нь хууль, журмаар далайлган хийчихдэг ажил биш юм. Шүүхийн шийдвэрийн төрөл, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд оролцогчид харилцан адилгүй байдгаас шалтгаалан тухайн гүйцэтгэх баримт бичигт хийгдэх ажил, хэрэглэх тактик нь өөр өөр байх ба шийдвэр гүйцэтгэгч гүйцэтгэх баримт бичгийг хүлээн авахаас хааж дуусгавар болгох хугацааны туршид үүссэн бэрхшээл бүрийг даван туулж ажлыг үр шимээ үздэг.

Иймээс шүүхийн шийдвэрийн бодит биелэлтийг нэмэгдүүлэх, шийдвэр гүйцэтгэгчийн ажилдаа хандах хандлагыг нэмэгдүүлэхэд тэдэнд тулгамдаж буй асуудлыг судалж тогтоон шийдвэрлэх шаардлагатай байна.

Шийдвэр гүйцэтгэгч нарын дунд тулгамдаж буй асуудалд хийсэн судалгааны үр дүнгээс дараах дүгнэлтийг хийж болохоор байна:

1. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд, Сангийн сайдын 2017 оны хамтарсан тушаалаар шийдвэр гүйцэтгэгчид ногдох жишиг нормативийг тогтоохдоо харьяалах нутаг дэвсгэрийг бүсчилсэн байдлаар тогтоосон. Гэвч бодит байдал дээр шийдвэр гүйцэтгэгч бүрийн ажлын ачаалал нь харьяалах тойргийн газар нутгийн хүн амын төвлөрлөөс шалтгаалаад зарим тойрогт жишиг нормативт заасан тооноос бага, их зэргээр харилцан адилгүй байна.

Улсын хэмжээнд ажлын ачааллаараа тэргүүлдэг Нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын шийдвэр гүйцэтгэгчдийн нэг өдрийн

ажлын зураг авалтыг хийж, өдөр тутамдаа тогтмол хийдэг ажлуудын цагийг нэгтгэн дүгнэхэд 13 цаг 50 минут болж байгаа юм .

Ажлын зураг авалтанд багтсан ажлаас гадна төлбөр төлөгч, бусад этгээдийн хүч түрсэн эсэргүүцэл, төлбөрөөс зайлсхийсэн үйлдэлтэй тулгарч, ажлын байранд байнга сууж ажиллахаас илүү төлбөр төлөгчдийн араас хөөцөлдөх, төлбөр төлөгч, тэдний хөрөнгийн мэдээлэл, нотлох баримтыг цуглуулах, өөрийн гүйцэтгэсэн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаатай холбоотой гомдол, нэхэмжлэлийг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд шүүхэд төлөөлөн оролцох, хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагчийн дуудсан цагт очиж тайлбар, мэдүүлэг өгөх, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэж хариу өгөх г.м. ажлыг хийж гүйцэтгэдэг байна.

Шийдвэр гүйцэтгэгч бүр Монгол Улсын Хөдөлмөрийн тухай хуулинд заасан ердийн өдрийн ажлын цагаас даруй 2 дахин их цагаар ажилладаг болох нь судалгааны явцад тогтоогдож байна.

Шийдвэр гүйцэтгэгчдийн ажлын ачааллыг бүсчилсэн байдлаар тогтоосон нь ажлын ачааллыг үүсгэж улмаар шийдвэр гүйцэтгэгчийн ажлын бүтээмжийг муутган шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд үр дүн гарахгүй байх нөхцлийг үүсгэж байна.

2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай /2002/ хуулиар шийдвэр гүйцэтгэгчийг эрх зүйн дээд боловсролтой байхаар, шийдвэр гүйцэтгэгчийг урамшуулал цалинтай байхаар хуульчилж өгсөн нь эрх зүйн дээд боловсрол эзэмшсэн олон арван залуучуудыг шийдвэр гүйцэтгэгчээр ажиллах улмаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагатай хувь заяагаа холбох нөхцлийг бүрдүүлсэн байдаг.

2017 оны хуулийн зохицуулалтаар урамшууллын зохицуулалтгүй болж, энгийнээр ажиллаж байсан шийдвэр гүйцэтгэгчид цэргийн цол хэрэглэх болсноор он удаан жил ажилласан шийдвэр гүйцэтгэгч нарын ажилласан жилийг цэргийн ажилласан хугацаанд тооцох боломжгүй болсон нь шинэчлэн батлагдсан эрх зүйн зохицуулалтын үр нөлөөгөөр төрийн албан хаагчийн эрх зүйн байдал дордож, хохирсон ба шийдвэр гүйцэтгэгчид олноороо ажлаас гарах нөхцлийг бий болгосон байна.

Учир нь өмнөх хуулийн үйлчлэлийн үед шийдвэр гүйцэтгэгчээр томилогдсон олон арван албан хаагчдын ихэнх нь цэргийн алба хаах насны дээд хязгаарт дөхсөн, зарим нь хүрсэн, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад ажилласан хугацаа нь хэдий нь цэргийн албан хаагчийн тэтгэвэр тогтоолгох хугацаанд хүрсэн ч тухайн боломжийг эдэлж чадахгүй,

хэрэв тэтгэвэр тогтоолгохоор бол энгийнээр нийгмийн даатгалын шимтгэл төлж ажилласан нэг жилийг зургаан сараар бодон цэргийн байгууллагад ажилласан хугацаанд оруулан тооцуулах буюу энгийн ажилласан хугацаанаас хасуулах болсон байна.

Хуулийн шинэчлэлийн үр нөлөөнөөс шийдвэр гүйцэтгэгчдийн эрх зүйн байдал дордож хохирсон байх ба хууль зүй, нийгмийн баталгаа хангагдаагүй байдлаас албан үүргээ сэтгэл хангалуун бусаар гүйцэтгэж байгаа нь анхаарал хандуулах, шийдвэрлэх шаардлагатай байгааг харуулж байна.

3. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай 2017 оны хууль хэрэгжиж эхэлснээс буюу 2018 оны 01 дүгээр сараас эхлэн шийдвэр гүйцэтгэгчид урамшуулал олгохгүй болсноор өнгөрсөн 3 жилийн хугацаанд нийт алба хаагчдын 20 гаруй хувь нь ажлаас өөрийн хүсэлтээр чөлөөлөгдсөн байх бөгөөд ажлаас чөлөөлөгдсөн шийдвэр гүйцэтгэгчдийн 22 хувь нь тухайн ажлын байранд арваас дээш жил тасралтгүй ажилласан туршлагатай алба хаагчид байсан нь анхаарал татаж байна.

Шийдвэр гүйцэтгэгчдийн орлого эрс багассан ч ажлын ачаалал нь багасаагүй нь тэдний ажилдаа хандах хандлагын сулруулж улмаар боломжийн ажил олдвол ажлаа өөрчлөх хүсэлтэй байдаг. Түүнчилэн шийдвэр гүйцэтгэгч нь өдөр тутамдаа төлбөр төлөгч хүн, хуулийн этгээдийн өмч, хөрөнгө мөнгөтэй харьцаж, түүнийг шийдвэрлэх эрхтэй ажилладаг нь бусдаас шан харамж амлах, авлигад өртөх эрсдлийг ч үүсгэдэг байна.

Дээрх нөхцөл байдлаас үзэхэд “урамшуулал” нь шийдвэр гүйцэтгэгч шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг ур чадвар гарган үр дүнтэй гүйцэтгэх хөшүүрэг нь болж байсан бөгөөд шийдвэр гүйцэтгэгч ажлын байран дээрээ хөгжих, хууль хэрэглээний чадвар нэмэгдэн мэргэшиж байсныг, ажлын байрандаа тогтвортой ажиллах эдийн засгийн баталгаа болж байсныг гэрчилж байна.

Нөгөө талаас Монгол Улсад шүүхийн хүчин төгөлдөр шийдвэр жинхэнэ утгаараа заавал биелэгддэг байх, шийдвэр гүйцэтгэгч бусдын нөлөөнд автахгүй, хараат бус, ажилдаа сэтгэл хангалуун, тогтвор суурьшилтай ажиллах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхийн тулд шийдвэр гүйцэтгэгчийн одоогийн эрх зүйн байдлыг дордуулахгүйгээр урамшууллын тогтолцоог сэргээн, шийдвэр гүйцэтгэгчийн хууль зүй, нийгэм, эдийн

засгийн баталгааг сайжруулах хэрэгцээ, шаардлага байгааг судалгаа харуулж байна.

4. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль шинэчлэн батлагдан хэрэгжиж эхэлсэн хэдий ч шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдлыг хангах, эрх ашгийг хамгаалах эрх зүйн орчин хангалттай бус, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг үр дүнтэй явуулах нөхцөл хангагдаагүй байгаа нь судалгаанаас харагдаж байгаа бөгөөд шийдвэр гүйцэтгэгчийн эрх зүйн баталгааг хангах, бусдаас хараат бус байх нөхцлийг бүрдүүлэхийн тулд хууль эрх зүйн хүрээнд томоохон өөрчлөлт хийх шаардлага үүсч байна.

Тухайлбал шийдвэр гүйцэтгэгчийн амь нас, эрүүл мэндийг шийдвэр гүйцэтгэгчээр томилогдсон өдрөөс нь заавал даатгах даатгал хамруулах асуудлыг шийдвэрлэх, энэ төрлийн даатгал хөгжсөн гадаад улс орнуудын сайн жишээг судалж нутагшуулах шаардлагатай.

Мөн шийдвэр гүйцэтгэгчийн албан тушаалд ДХИС-ийн ШШГАС-ийн магадлан итгэмжлэгдсэн “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл-Эрх зүй” хөтөлбөрийн хүрээнд дээрх мэдлэг, чадвар, хандлагыг бүрэн эзэмшсэн, ШШГТухай хуулинд заасан шийдвэр гүйцэтгэгчид тавигдах шаргуур шаардлагыг хангасан боловсон хүчнийг түлхүү томилох бодлогыг хэрэгжүүлэх нь шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд гарах хүндрэл багасах боломжтой юм.

Эсхүл шийдвэр гүйцэтгэгчийг сонгон шалгаруулах төрлийг нэмж, бие бялдар болоод сэтгэхүйн хөгжил, түвшинээр шалгах шалгалтын төрлийг нэмэгдүүлэх, цаашлаад гардан тулаан, тусгай хэрэгсэл ашиглах сургалтанд тогтмол хамруулах болон шийдвэр гүйцэтгэгчдэд сэтгэл зүйн зөвлөгөө, туслалцааг тогтмол үзүүлж байх үйлчилгээг нэвтрүүлэх нь зүйтэй.

Эх сурвалжийн жагсаалт

Нэг. Хууль тогтоомж

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль.
2. Монгол Улсын Хөдөлмөрийн тухай хууль (1999).
3. Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль (2002).
4. Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль (2017).

Хоёр. Эрдэм шинжилгээний илтгэл, судалгааны тайлан

1. Хууль зүй дотоод хэргийн сайдын 2010 оны 211 дүгээр тушаал

2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар, түүний нэгж байгууллагад алба хааж байгаа албан хаагчдын ажлын жишиг норматив (2017).
3. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны жилийн эцсийн мэдээ, судалгаа (2018, 2019, 2020)
4. Ю.Оюунаа “Дотоод хэргийн их сургуулийн төгсөгчид захиалагч байгууллагын хэрэгцээ шаардлагыг хангах нь” илтгэл (2020)
5. Ж.Нандинтуул “Шийдвэр гүйцэтгэгчин аюулгүй байдал, мэргэжлийн хариуцлагын зарим асуудал” илтгэл (2020)
6. Ю.Оюунаа, М.Хажидмаа. Шийдвэр гүйцэтгэгчийн ажлын ачаалалд хийсэн судалгаа (2020).
7. Ю.Оюунаа, М.Хажидмаа. Урамшууллын хэрэгцээ шаардлага тодорхойлох судалгаа (2020).
8. Б.Алтангэрэл. Шийдвэр гүйцэтгэлийн судалгааны тайлан (2020).

Гурав. Цахим хаяг

1. <https://www.legalinfo.mn/law/details/7475>

МОНГОЛ УЛСАД ИРГЭНИЙ ЗАХИРГААНЫ ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ БАЙГУУЛЛАГЫН ОЙЛГОЛТ, ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТАД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

З.ЛХАГВАДОРЖ

Дотоод хэргийн их сургуулийн

Гэмт явдал судлал-эрх зүйн 7051 дүгээр дамжааны
магистрант, ахлах дэслэгч

Товч агуулга: Энэхүү судалгааны ажилдаа шүүх эрх мэдлийн хараат бус байдлыг хангах иргэний захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг боловсронгуй болгохыг өөрийн үзэл бодлоор онолын тодорхойлолт гаргах, дотоодын болон гадаадын хууль тогтоомжид иргэн захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч байгууллагын тогтолцоог хэрхэн зохицуулсныг ажиглалт хийх, тодорхой үндэслэл гарган, холбогдох шийдэл гарган судалгаа хийж ажиллаа. Судалгааны ажлын сэдэв нь харьцангуй онолын хувьд өргөн агуулгатай хамрах хүрээ том судлагдахуун юм. Энэхүү судалгааны ажлаар иргэний захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч байгууллагын тогтолцоог судлахыг зорьсон. Судалгаагаар онолын болон практик талаас мөн дотоодын болон гадаадын эрх зүйн зохицуулалтанд иргэн захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч байгууллагын тогтолцоог хэрхэн тусгаж өгснийг харьцуулан судалсан. Судалгааны явцад ажиглахад иргэний захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч байгууллага нь өөрөө гүйцэтгэх эрх мэдэл буюу засгийн газрын яамны харьяанд байгаа нь тогтолцооны хувьд хэрхэвч байж болохгүй буруу шийдэл бөгөөд шүүх эрх мэдлийн хараат бус байх зарчимд шууд харшилж байна. Мөн иргэний шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагаа нь тогтолцооны хувьд заавал төрийн оролцоо байх шаардлагагүй хууль тогтоомж хэм хэмжээний хувьд хувиараа байж гэрээгээр гүйцэтгэж болохоор байна. Ингэснээр төсөв мөнгөний хувьд хэмнэлттэй төдийгүй төрийн оролцоогүй шийдвэр гүйцэтгэлийн бодит биелэлт өсөх давуу талтай гэж судлаачийн хувиар үзэж байна. Гадаадын зарим улс орнуудтай харьцуулан судлахад. Оросын холбооны

улсад Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх Холбооны алба, түүний орон нутгийн байгууллага биелүүлнэ гэж зааж өгсөн байна. Мөн бүтцийн тухайд. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх Холбооны албаны тухай дүрэм, албаны бүтэц, орон тоог Оросын Холбооны Улсын Ерөнхийлөгч батална гэж тусгаж өгчээ. Энэ дээр дүгнэлт хийвэл манай улстай ижил төстэй хэдийч зөвхөн ерөнхийлөгчийн эрх хэмжээнд хамаарах асуудал учир шүүх эрх мэдэл нь хараат бус байх боломжтой. Харин БНСУ-ын хууль тогтоомжинд Гүйцэтгэлийн ажиллагаа сахиулагч Иргэний гүйцэтгэлийн ажиллагааг энэ хуульд өөрөөр заагаагүй бол гүйцэтгэлийн ажилтан сахиулна. Гүйцэтгэлийн шүүх Энэ хуульд заасан гүйцэтгэлийн ажиллагааг хэрэгжүүлэх шүүхийн шийдвэрийн хэрэгжилтийг харьяалж буй эсхүл эдгээр ажиллагааг (бусад) шүүхтэй хамтран ажиллах ажиллагааны дагуу харьяалж буй гүйцэтгэлийн шүүх нь хууль тогтоомжид өөрөөр заагаагүй бол гүйцэтгэлийн ажиллагааг явуулах газар болон этгээдийг харьяалах дүүргийн шүүх байна гэж зааж өгсөн нь шүүх эрх мэдэлд бүрэн өөрийнхөө гаргасан шийдвэрээ хянах боломжоор хангасан гэж харж болохоор байна. Иймд судлаачийн хувиар иргэний шийдвэр гүйцэтгэлийн тэжээн тэтгэхээс бусад хэсгийг хувьд гаргаж захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч байгууллагыг шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн дэргэд байгуулахаар шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хуулийг шинэчлэн найруулах санал гаргаж байна.

Түлхүүр үг: Тогтолцоо, иргэний захиргааны, Хууль, засаглал, Эрх зүйн зохицуулалт, дүн шинжилгээ

Key word: System, Civil, administrative, law, governance, legal regulation, analysis

Иргэн захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч байгууллагын тогтолцооны талаар судлахын өмнө онолын ерөнхий түвшин буюу манай улсын засаглалын тогтолцоог судлах нь зүй ёсны хэрэг гэж үзлээ. Ийнхүү судалснаар бид иргэний захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч байгууллага нь засаглалын аль хэлбэр, тогтолцоонд хамаардаг, мөн цаашид аль салбарт хамаарвал зохих талаар олох юм.

1. Бидний сайн мэдэх өөрсдөө сонгож тухайн хүнээр төлөөлж үзэл бодлоо илэрхийлдэг улсын их хурлын гишүүн буюу эдгээр хүмүүс

нэгдэж улсын их хурал буюу хууль тогтоох байгууллага. Энэ нь хууль санаачилж батлах буюу явцуу утгаараа хуульчлах хэм хэмжээг тогтоох төрийн дээд байгууллага мөн.

2. Мөн бид бүгдийн ойлголтоор Ерөнхий сайд, сайд нар буюу гүйцэтгэх эрх мэдлийг хэрэгжүүлдэг төрийн дээд байгууллага. Бүх шатны төрийн албаны толгой яамдыг бодлогоор хангах гүйцэтгэлд хяналт тавих. Явцуу утгаараа засаглах буюу “процесс”-д үйл ажиллагаанд хяналт тавих үүрэг чиглэлээр хангах, үйл ажиллагааг бүх шатанд зохион байгуулах байгууллага мөн.

3. Ард иргэдийн ойлголтоор шүүх буюу шүүгч нар Шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэгч байгууллага Үндсэн хуулийн цэц, Улсын дээд шүүх, бүх шатны шүүх, Цэцийн гишүүд бүх шатны шүүгч нар, үүн дээр тайлбар хийхэд Үндсэн хуулийн цэц бол үндсэн хуулийг хамгаалах, үндсэн хууль зөрчсөн эсэхийг шийдэх субъект өөр зүйлд хамааралгүй. Үүн дээр нэмээд дурдахад шүүх эрх мэдэлд хамааруулж болохуйц байгууллага бол Шүүхийн Ерөнхий зөвлөл юм. Шүүгч нарын мэргэжлийн чадвар, ёс зүйд хяналт тавих сургалт дадлага зохион байгуулах чиг үүрэг бүхий. Шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэгч байгууллага нь УИХ-аас баталсан хууль тогтоомжийн хүрээнд хараат бусаар бие даан шийдвэр гаргаж шүүн таслах, энгийн бөгөөд явцуу утгаар тайлбар хийхэд буруутай эсэхийг шийдэж иргэн, захиргаа, зөрчлийн, эрүүгийн бүх төрлийн үйл ажиллагааг шүүн таслах эрх бүхий шүүх эрх мэдлийн дээд байгууллага мөн.

Дээр дурдсан засаглалын 3 хэлбэр нэг нэгнээсээ хараат бусаар үйл ажиллагаа явуулж бие биенээ хянаж байж аль нэг нь доголдохгүй шударга байж ардчилал хөгжинө гэж онолын үүднээс үздэг. Тэгвэл өнөөдрийн байдлаар Монгол улсад хууль эрх зүйн хэм хэмжээнд иргэн захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тогтолцоог Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд дараах байдлаар тусгаж өгчээ. Үүнд: Тус хуулийн хорин дөрөвдүгээр бүлгийн хоёр зуун тавин долдугаар зүйлд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тогтолцоо, удирдлага, чиг үүргийг тодорхой тусгаж өгчээ.

257 дугаар зүйл. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тогтолцоо:

257.1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь хуулийн хүчин төгөлдөр шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хуульд заасан бүрэн

эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх төрийн тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллага мөн.

257.2.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь нутаг дэвсгэрийн болон тусгайлсан чиг үүргийн зарчмаар зохион байгуулагдана.

257.3.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тогтолцоо нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллага, иргэний, захиргааны, зөрчлийн шийдвэр гүйцэтгэх алба /цаашид “шийдвэр гүйцэтгэх алба” гэх/, цагдан хорих шүүхийн шийдвэр, хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоолыг гүйцэтгэх алба /цаашид “хорих ял эдлүүлэх алба” гэх/, хорихоос өөр төрлийн ял, албадлагын арга хэмжээг гүйцэтгэх алба /цаашид “хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх алба” гэх/, хорих байгууллага, аймаг, нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэс /цаашид “шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэс” гэх/-ээс бүрдэнэ.

257.4.Нутаг дэвсгэрийн хэмжээ, хүн амын нягтаршил, газар зүйн байршил, дэд бүтэц, ял шийтгүүлсэн этгээдийн болон гүйцэтгэх баримт бичгийн тоог харгалзан сум, дүүрэгт шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хэлтсийг Засгийн газрын шийдвэрээр байгуулж болно.

[/Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 10-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

257.5.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллагын харьяа алба нь хариуцсан чиг үүргийн хүрээнд хорих байгууллага, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтсийг нэгдсэн болон мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангаж, үйл ажиллагаагаа шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллагын даргын өмнө хариуцан тайлагнана.

257.6.Хорих байгууллага, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэс нь үйл ажиллагаагаа шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллагын даргын өмнө хариуцан тайлагнана.

257.7.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэс нь хорихоос өөр төрлийн ял шийтгүүлсэн ялтан, албадлагын арга хэмжээ авагдсан этгээд, төлбөр төлөгч, түүний эд хөрөнгийг эрэн сурвалжлах чиг үүрэг бүхий нэгж /алба хаагч/-тэй байна.

[/Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 10-ны өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан./](#)

257.8.Хорих байгууллага, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтсийн бүтэц, орон тоог шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллагын дарга батална.[1]¹

Гэж тусгаж өгчээ харин одоо сэдэвтэйгээ уяж Үндэслэл гаргаж үзье

Үндэслэл:1 Эрх зүйн онол талаас иргэний эрх зүй бол хувийн эрх зүй, иргэн хоорондын эдийн болон эдийн бус баялаг, үйл ажиллагаа гүйцэтгэх гүйцэтгэхгүй байхыг даалгах буюу тодорхой үйл ажиллагааг хуульд нийцүүлж хийх эсхүл хийхийг хориглох хэм хэмжээ, захиргааны эрх зүйн субъектийн нэг талд төрийн байгууллага албан тушаалтан, эсхүл түүний гаргасан эрх зүйн актыг шүүх эрх мэдлийн байгууллага зөв бурууг эцэслэн шийдвэрлэсэн байхад. Гүйцэтгэх эрх мэдлийн агентлаг дээр ирж хэрэгждэг байх боломжгүй. Энэ өөрөө шүүх эрх мэдлийн хараат бус байдалд шууд нөлөөлж байна.

Үндэслэл:2 Практик талаас авч үзвэл цэргийн дүрмээр захирах захирагдах ёсонд тулгуурлаж харилцааг зохицуулж байна. Мөн агентлагийн харъя байгууллага учир удирдах албан тушаалтан дээд байгууллагын шийдвэр дагах шаардлага үүсэн.

Жишээ татвал: Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх Ерөнхий газрын даргын тушаалыг хүчингүй болгох шүүхийн шийдвэр гарахад шийдвэр гүйцэтгэгч хэрхэн гүйцэтгэх вэ.

Нэг шийдвэр гүйцэтгэгчид дунджаар Нэгжийн хүрээнд 5 системийн хэмжээнд 15-20 удирдах албан тушаалтан ажил үүргээр цол хэргэмээр холбогдож байна. Эдгээр гол хоёр үндэслэлийг үндэслэн шийдэл гарагъя:

Шийдэл:1 Шүүгч өөрийнхөө гаргасан шийдвэрийн биелэлтэнд хяналт тавьдаг өөр хүний нөлөөлөлгүй Иргэн, Захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа явагдах эрх зүйн бааз суурийг бий болгох.

Шийдэл:2 Шийдвэр гүйцэтгэх алба буюу Иргэний захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг хэрэгжүүлэгч байгууллагын тогтолцоог бие даалгаж шаардлагатай гэж үзвэл иргэний гүйцэтгэлийн зарим хэсгийг хувьд гаргах.

¹ [1] <https://www.legalinfo.mn/law/details/12701?lawid=12701> Монгол улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль шинэчилсэн найруулга 2017.06.09 УБ хот., 114-дүгээр хуудас 1-дүгээр тал

Хүрэх үр дүн шүүх мэдлийн хараат бус байдлыг хангаж иргэн, захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны эрх зүйн орчин хөгжиж, иргэдийн шүүхээр шийдүүлсэн иргэний, захиргааны процесс ажиллагаа түргэн шуурхай явагдаж иргэний эрх хангагдахад оршино.

Гадаадын зарим улс орнуудын иргэний захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч байгууллагын тогтолцооны эрх зүйн зохицуулалт: Иргэний захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч байгууллагын тогтолцоо нь Оросын холбооны улсад “ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС ГҮЙЦЭТГЭХ АЖИЛЛАГААНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬ”, болон “ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭГЧИЙН ТУХАЙ ХОЛБООНЫ ХУУЛЬ” зэрэгт тусгаж өгчээ ингэхдээ дараах байдлаар тусгасан байна. Оросын холбооны улс гүйцэтгэх ажиллагааны тухай холбооны хуулийн/ Энэ хуулийг Оросын Холбооны Улсын Ерөнхийлөгч В.ПУТИН Москва, Кремль 2007 оны аравдугаар сарын 2-д ХХ-№ 229 /-5 дугаар зүйлд Албадан гүйцэтгэх байгууллага нэртэйгээр дараах гурван хэсэгт хувааж тусгаж өгчээ. Үүнд

1. Шүүхийн шийдвэр, бусад байгууллага, албан тушаалтны шийдвэрийг албадан гүйцэтгэх ажиллагааг Холбооны энэхүү хуульд заасан журмын дагуу Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх Холбооны алба, түүний орон нутгийн байгууллага биелүүлнэ гэж зааж өгсөн байна. Энэ хэсэг нь (2013.04.05-нд Холбооны ХХ-№49 хуулиар засвар орсон)

2. Шүүхийн шийдвэр, бусад байгууллага, албан тушаалтны шийдвэрийг албадан гүйцэтгэх ажиллагааны чиг үүргийг шууд хэрэгжүүлэх ажиллагааг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх Холбооны албаны салбар нэгжийн болон Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх Холбооны албаны орон нутгийн байгууллагуудын (цаашид шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх салбар нэгж гэх) шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэгч нар биелүүлнэ. (2 дугаар хэсэгт 2013.04.05-нд Холбооны ХХ-№49 хуулиар засвар орсон)

3. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэгчийн бүрэн эрхийг энэхүү хууль, “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тухай” Холбооны хууль болон холбооны бусад хуулиар тодорхойлно хэмээн тусгаж хуульчилж тогтолцоог нь зааж өгчээ.

Оросын холбооны улсад иргэний захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааны тогтолцоо, бүтцийг мөн дараах хуулиар зохицуулдаг байна. Оросын холбооны улс шүүхийн гүйцэтгэгчийн тухай холбооны хууль нь 1997 оны зургадугаар сарын 4-нд Төрийн Дум баталсан 1997 оны долдугаар

сарын 3-нд Холбооны Зөвлөлөөр дэмжсэн тус хуулийн тав, зургаа дугаар зүйлүүдэд дараах байдлаар тусгаж өгчээ. Ингэхдээ Шүүхийн гүйцэтгэгч нарын үйл ажиллагааны зохион байгуулалт гэж

1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх Холбооны албаны тухай дүрэм, албаны бүтэц, орон тоог Оросын Холбооны Улсын Ерөнхийлөгч батална. (1 дэх заалтанд 2004.06. 29-нд Холбооны ХХ-№58 хуулиар өөрчлөлт оруулсан)

2. Оросын Холбооны Улсын Үндсэн хуулийн шүүх, Оросын Холбооны Улсын Дээд шүүх, Оросын Холбооны Улсын Арбитрын дээд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх

албаны үйл ажиллагааны зохион байгуулалтыг Холбооны энэхүү хууль болон эдгээр шүүхүүдийн тухай холбооны үндсэн хуульд нийцүүлэн гаргасан (органик) хуулиудаар тодорхойлно.

Зургаа дугаар зүйлд Шүүхийн гүйцэтгэгчийн албан тушаалд томилох, шүүхийн гүйцэтгэгчийн албан тушаалаас чөлөөлөх журам (2004.06. 29-нд Холбооны ХХ-№ 58 хуулиар өөрчлөлт оруулсан)

1. Оросын Холбооны Улсын шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх Холбооны албаны удирдагчийг (Оросын Холбооны Улсын Шүүхийн ерөнхий гүйцэтгэгч) Оросын Холбооны Улсын Ерөнхийлөгч энэ албан тушаалд томилж, энэ албан тушаалаас чөлөөлнө. (2009. 07. 19-нд Холбооны ХХ-№ 194 хуулиар өөрчлөн найруулсан)

2. Шүүхийн гүйцэтгэгчийн албан тушаалд томилох, албан тушаалаас чөлөөлөх журмыг Оросын Холбооны Улсын Ерөнхийлөгч тогтооно. Оросын Холбооны Улсын Ерөнхийлөгч Борис ЕЛЬЦИН Москва, Кремль 1997 оны долдугаар сарын 21 ингэж тусгаж өгсөн нь нэг хүний буюу шууд ерөнхийлөгчийн эрх хэмжээнд аваачиж төвлөрүүлж өгсөн байна.^[2]

Бүгд найрамдах Солонгос улсад: , “БНСУ-ЫН ИРГЭНИЙ ХЭРГИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ” Хуулийн дугаар 6627, огноо 2002.01.26. Нэмэлт өөрчлөлт оруулсан хуулийн дугаар 7358, огноо 2005.01.27. хуулийн дугаар 8581, огноо 2007.08.03. хуулийн дугаар 8622,

² “Оросын холбооны улс гүйцэтгэх ажиллагааны тухай хууль”

Оросын Холбооны Улсын Ерөнхийлөгч В.ПУТИН Москва, Кремль 2007 оны аравдугаар сарын 2-д ХХ-№ 229, 2-дугаар хуудас 1-дүгээр тал

Оросын холбооны улс шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэгчийн тухай холбооны хууль, Оросын Холбооны Улсын Ерөнхийлөгч Борис Ельцин Москва, Кремль 1997 оны долдугаар сарын 21, 4-дүгээр хуудас 1-дүгээр тал

огноо 2007.08.03. хуулийн дугаар 9525, огноо 2009.03.25. тус хуулийн нэгдүгээр бүлэгт дараах байдлаар тусгаж өгчээ.

Нийтлэг үндэслэл 1 дүгээр зүйл. Хуулийн зорилт Энэ хуулийн зорилт нь шүүхийн шийдвэрийг албадан биелүүлэх ажиллагаа, барьцааны эрхийг хэрэгжүүлэх дуудлага худалдаа, Иргэний хууль, Худалдааны хууль, бусад хуулийн дагуу явуулах дуудлага худалдааны горим (цаашид иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа гэх) болон холбогдох хамгаалалтын арга хэмжээний горим, журмыг тогтооход оршино.

2 дугаар зүйл. Гүйцэтгэлийн ажиллагаа сахиулагч Иргэний гүйцэтгэлийн ажиллагааг энэ хуульд өөрөөр заагаагүй бол гүйцэтгэлийн ажилтан сахиулна.

3 дугаар зүйл. Гүйцэтгэлийн шүүх (1) Энэ хуульд заасан гүйцэтгэлийн ажиллагааг хэрэгжүүлэх шүүхийн шийдвэрийн хэрэгжилтийг харьяалж буй эсхүл эдгээр ажиллагааг (бусад) шүүхтэй хамтран ажиллах ажиллагааны дагуу харьяалж буй гүйцэтгэлийн шүүх нь хууль тогтоомжид өөрөөр заагаагүй бол гүйцэтгэлийн ажиллагааг явуулах газар болон этгээдийг харьяалах дүүргийн шүүх байна. (2) Гүйцэтгэлийн шүүхийн шийдвэрт гаргасан аливаа гомдлыг үл харгалзан түүнийг гүйцэтгэж болно. Үүнээс хархад Гүйцэтгэлийн шүүх буюу шүүх эрх мэдэлд иргэний захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагаа нь хэрэгждэг байна. Түүнийг гүйцэтгэлийн ажилтан сахиулдаг байна.^[3]

Дүгнэлт

Судлаачийн хувиар Иргэний захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч байгууллагын тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалтад хийсэн дүн шинжилгээ гэх сэдвээр судалгааны ажил бичихдээ монгол улсын засаглалын хэлбэр, өөрийн мэргэжлээрээ ажилласан туршлага мөн өнөөгийн үйлчилж буй хууль эрх зүйн орчинд хэрхэн тусгагдсан байдлыг судалж учир дутагдалтай талыг олж илрүүлж засан сайжруулах арга замыг эрэлхийлж шийдвэрлэвэл зохих өөрийн санал бодлоо илэрхийлсэн. Мөн гадаадын зарим улс орны хууль эрх зүйн орчинд иргэний захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааны тогтолцоог хэрхэн тусгаж өгсөн

³ “БНСУ-ын иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тухай хууль” Хуулийн дугаар 6627, огноо 2002.01.26. Нэмэлт өөрчлөлт оруулсан хуулийн дугаар 7358, огноо 2005.01.27. хуулийн дугаар 8581, огноо 2007.08.03. хуулийн дугаар 8622, огноо 2007.08.03. хуулийн дугаар 9525, огноо 2009.03.25., 1-дүгээр хуудас 1-дүгээр тал

манайд авч хэрэгжүүлж болох заалтыг бүрэн эхээр нь судлав. Миний бичсэн судалгааны давуу тал нь практик, онол хоёрыг харьцуулж ардчиллын үндсэн суурь зарчимд нийцүүлэн үндэслэл гаргаж шийдвэрлэх арга замыг олох мөн гадаадын зарим улс оронтой харьцуулан судлахаар тойм байдлаар эрэл хайгуулын шийдэл хайсан судалгааны ажил байлаа.

Шинээр дэвшүүлсэн санааг товч байдлаар дурдвал

1. Шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийг шинэчлэн найруулж бүтэц тогтолцоонд нь өөрчлөлт оруулах Захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч байгууллагыг шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн дэргэд байхаар тусгаж өгөх ингэснээр шүүх эрх мэдлийн хараат бус байдал хангагдаж захиргааны хэм хэмжээг зөрчсөн хууль бус актуудыг засан сайжруулах дахин давтан алдаа гаргахгүй байх эрх зүйн орчин бүрдэн.

2. Шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийг шинэчлэн найруулж бүтэц тогтолцоонд нь өөрчлөлт оруулах иргэний шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч байгууллагын тодорхой хэсгийг хувьд гаргахаар гэрээгээр зохицуулахаар эрх зүйн орчин бааз суурийг бий болгохоор тусгаж өгөх ингэснээр шүүх эрх мэдэлийн хараат бус байдал хангагдаж иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэрийн бодит биелэлт нэмэгдэж хохирсон иргэд шүүхээр бүрэн гүйцэт эрхээ хамгаалуулах бодит эрх зүйн орчин бүрдэн.

3. Шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийг шинэчлэн найруулж бүтэц тогтолцоонд нь өөрчлөлт оруулах иргэний шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч байгууллагын тэжээн тэтгэх үүрэг буюу хүүхдийн тэтгэлэг төлүүлэхтэй холбоотой шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагаатай хамт шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн дэргэд байгуулж өгөх ингэснээр шүүх эрх мэдлийн хараат бус байдал хангагдаж иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэрийн бодит биелэлт нэмэгдэж хохирсон иргэд шүүхээр бүрэн гүйцэт эрхээ хамгаалуулах бодит эрх зүйн орчин бүрдэн.

Хүрэх үр дүн нь шүүх эрх мэдлийн тогтолцоо сайжрах, шийдвэр гүйцэтгэл бодит биелэлт нэмэгдэх, хохирсон иргэний эрхийг хурдан шуурхай хангах хууль хэрэгжилт сайжрах, байгууллагын нэр хүнд дээшлэх хууль засагладаг нийгэм бий болгоход чиглэнэ.

Ашигласан эх сурвалж

Ашигласан хууль :

1. <https://www.legalinfo.mn/law/details/12701?lawid=12701> Монгол улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль шинэчилсэн найруулга 2017.06.09 УБ хот., 114-дүгээр хуудас 1-дүгээр тал

2. “БНСУ-ын иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тухай хууль” Хуулийн дугаар 6627, огноо 2002.01.26. Нэмэлт өөрчлөлт оруулсан хуулийн дугаар 7358, огноо 2005.01.27. хуулийн дугаар 8581, огноо 2007.08.03. хуулийн дугаар 8622, огноо 2007.08.03. хуулийн дугаар 9525, огноо 2009.03.25., 1-дүгээр хуудас 1-дүгээр тал

3. Оросын холбооны улс гүйцэтгэх ажиллагааны тухай хууль”

Оросын Холбооны Улсын Ерөнхийлөгч В.ПУТИН Москва, Кремль 2007 оны аравдугаар сарын 2-д ХХ-№ 229,. 2-дугаар хуудас 1-дүгээр тал

4. Оросын холбооны улс шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэгчийн тухай холбооны хууль, Оросын Холбооны Улсын Ерөнхийлөгч Борис Ельцин Москва, Кремль 1997 оны долдугаар сарын 21,. 4-дүгээр хуудас 1-дүгээр тал

Ашигласан тогтоол:

1. Монгол Улсын Дээд шүүхийн 2007 оны 11-дүгээр сарын 29-ний өдрийн /43/-дугаар

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн зарим зүйл, хэсэг, заалтыг тайлбарлах тухай

Улаанбаатар хот

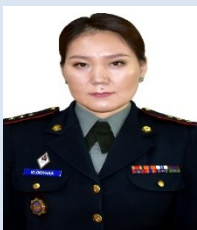
Ашигласан ном сурах бичиг гарын авлага:

1. А.Дугармаа, Б.Оюунбадам, Хурандаа Б.Алтангэрэл нарын бүтээл Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүйн гарын авлага Улаан баатар хот 2013 он

Ашигласан интернет вэб сайт:

1. <https://www.legalinfo.mn/>
2. <http://resource3.sodonsvision.com/courtservice/file/2013/5/3see5ekdqjk m3s5wyse82c83q/Zavhan%20Erdenetuya.pdf>
3. <https://advocate.mn/news/119/single/1007>

ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛИЙН ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭРИЙГ ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН АЛБАНЫ СУРГУУЛИЙН ТӨГСӨГЧИД ЗАХИАЛАГЧ БАЙГУУЛЛАГЫН ХЭРЭГЦЭЭ ШААРДЛАГЫГ ХАНГАХ НЬ

Ю.ОЮУНАА

Дотоод хэргийн их сургуулийн
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн
Шийдвэр гүйцэтгэлийн тэнхимийн ахлах багш, ахлах
дэслэгч

Товч агуулга: Дотоод хэргийн их сургуулийн Шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн төгсөгчдийг шийдвэр гүйцэтгэгчээр томилон ажиллуулах шаардлагатай байгааг онцолсон.

Abstract: The paper emphasizes that graduates from the School of Court Decision Execution Service in the University of Internal Affairs should be appointed as bailiffs.

Түлхүүр үг: Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хэрэгцээ шаардлагыг хангасан боловсон хүчин, шийдвэр гүйцэтгэгч

Key words: personnel meets with demands and requirements by Execution Agency of Court decision, bailiff

Улс төр, нийгэм эдийн засгийн шинэчлэлийн үр дүнд иргэд хоорондын эд хөрөнгийн болон эд хөрөнгийн бус гэрээ хэлцэл нэмэгдэж, үүнтэй холбоотой иргэний хэргийн зөрчил маргаан, шийдвэр гүйцэтгэлийн ажлын ачаалал, шийдвэр гүйцэтгэгчийн эрэлт хэрэгцээ жил ирэх тусам өсөх хандлагатай байгаа юм.

Түүнчилэн эрүүгийн хууль тогтоомжийн шинэчлэлтэй уялдан ялын бодлогод зарчмын шинжтэй өөрчлөлт орсноор гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд хорих ял оноох бус хорихоос өөр төрлийн ялыг түлхүү оноож, гэмт этгээдийг нийгмийн орчинд нь өөрчлөн засахад /нийгэмшүүлэх/ ихээхэн анхаарч байгаатай уялдуулан шүүхээр ял шийтгүүлэгчдээс хорих ял эдлэгсдийн тоо буурч хорихоос өөр төрлийн ял шийтгүүлэгчдийн тоо өсөх хандлагатай байна. Үүнтэй холбоотойгоор хорихоос өөр төрлийн ял

эдлүүлэх ажиллагаа хариуцсан шийдвэр гүйцэтгэгчийн орон тоо ч нэмэгдсээр байгаа юм.

Тухайн нөхцөл байдалтай уялдуулан шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хүний нөөцийн чадавхийг чиглүүлэхэд Дотоод хэргийн их сургуулийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулиас анхаарч сургалтын хөтөлбөр агуулгадаа өөрчлөлт хийх замаар сургалтын үйл ажиллагаагаа боловсронгуй болгосоор ирсэн бөгөөд өнөөдрийн байдлаар захиалагч байгууллагын хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн 1200 гаруй алба хаагчийг төгсгөсөн байна¹. Төгсөгчид шийдвэр гүйцэтгэгч, ээлжийн дарга, ерөнхий жижүүр, хоригдлын тоо бүртгэлийн байцаагч, нийгмийн ажилтан, төлөөлөгч, дэглэм, харуул хамгаалалтын байцаагч, сэтгэл зүйч гэсэн албан тушаалуудад томилогдон ажиллаж байна.

Гэсэн хэдий ч Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2010 оны 211 дүгээр тушаалаар “Шийдвэр гүйцэтгэгчийг сонгон шалгаруулах журам” батлагдаж тухайн сонгон шалгаруулалтанд энгийн хууль зүйн их, дээд сургуулийг эрх зүйч мэргэжлээр төгссөн төгсөгчдийг сонгон шалгаруулалтанд оролцуулж тэнцсэн тохиолдолд шийдвэр гүйцэтгэгчээр томилогдон ажиллах боломжийг бүрдүүлсэн².

Журам хэрэгжиж эхэлснээр сонгон шалгаруулалтанд тэнцсэн эрх зүйчид иргэний, захиргааны, зөрчлийн шийдвэр гүйцэтгэгч болон эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэгчээр томилогдон Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль тогтоомжийн хүрээнд шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх чиг үүргийг хэрэгжүүлж байна.

Шийдвэр гүйцэтгэгчдийг гүйцэтгэж буй чиг үүргийг онцлогоос хамаарч хуулийн хүчин төгөлдөр шүүхийн шийдвэрийг хэрэгжүүлж Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад ажиллаж буй шийдвэр гүйцэтгэгчид нь нийт алба хаагчдын 9.1 хувийг эзэлж байгаа юм.

Тодруулбал улсын хэмжээнд нийт эрүүгийн, иргэний, захиргааны, зөрчлийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа хариуцсан 284 шийдвэр гүйцэтгэгч, 55 ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч ажиллаж байна.

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны А/125 тушаалаар батлагдсан “Шийдвэр гүйцэтгэгчийг сонгон шалгаруулах журам”-ын **“Хууль сахиулахын их сургуулийг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл-хууль сахиулах ажил хөтөлбөрөөр бакалаврын зэрэгтэй суралцаж төгссөн**

¹ Магадлан итгэмжлэхийн тайлан. ДХИС. 2018 он

² Хууль зүй дотоод хэргийн сайдын 2010 оны 211 дүгээр тушаал

иргэний төгсөлтийн шалгалтын үнэлгээг шийдвэр гүйцэтгэгчийн сонгон шалгаруулалтын шалгалтын үнэлгээтэй адилтган үзнэ” гэж заасан нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн сургуулийн төгсөгчдөд шийдвэр гүйцэтгэгчээр ажиллах боломжийг бүрдүүлсэн³.

Тухайн журам хэрэгжиж эхэлснээр тус сургуулийн төгсөгч нь бусад их, дээд сургуулийг эрх зүйн мэргэжлээр төгссөн төгсөгчидтэй адил шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэгчийн сонгон шалгаруулалтад орж шалгалт өгөх шаардлагагүй болсноор 2017 онд уг сургуулийн төгссөн төгсөгчид шийдвэр гүйцэтгэгчээр томилогдон ажилласан байдаг. Үүнээс хойш жил бүрийн төгсөгчдөөс шийдвэр гүйцэтгэгчээр томилогдон ажиллахыг эрэлхийлэх болсоор байгаа билээ.

Харин улсын хэмжээнд ажиллаж байгаа шийдвэр гүйцэтгэгчдийн 29,0 хувийг Дотоод хэргийн их сургуулийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн төгсөгчид эзэлж байгаа юм.

2017 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгаар шийдвэр гүйцэтгэгч нь цэргийн цол хэрэглэхээр хуульчилсан бөгөөд уг хуулийн 270 дугаар зүйлийн 270.3 дахь хэсэгт “Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх байгууллагын алба хаагчаар Төрийн албаны тухай болон холбогдох бусад хуульд заасан шаардлага, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас тогтоосон журам, эрүүл мэнд, бие бялдар, мэргэжил, ёс зүйн шаардлага, шалгуур үзүүлэлтийг хангасан, арван найман насанд хүрсэн, дээд боловсролтой, гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлж байгаагүй Монгол Улсын иргэнийг авч ажиллуулна” гэж заасан⁴.

Дээрх шаардлага нь шийдвэр гүйцэтгэгчээр ажиллах боловсон хүчин нь цэргийн хэргийн эрдэмд суралцсан, биеийн болон сэтгэлийн тэвчээр, хатуужлийг эзэмшсэн, ажлын ачаалал даах чадвартай, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх салбар эрх зүйн мэдлэг, чадвар, хандлагыг бүрэн эзэмшсэн байх шаардлагатайг харуулж байна.

Дотоод хэргийн их сургуулийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх сургуулийг сонгон элсэж буй сонсогчид тухайн мэргэжлийг эзэмших чин хүсэлтэй байдгаас гадна тус мэргэжлийг эзэмшихийн тулд шалгуур шаардлагыг сургалтын 4 жилийн хугацаанд даван туулдаг бөгөөд энэхүү сорилт бэрхшээл нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага болон

³ Хууль зүй дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 08 дугаар сарын 31-ний А/125 дугаар тушаал

⁴ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль.//Төрийн мэдээлэл. 2017 он

эзэмшсэн мэргэжлээрээ бахархах бахархлыг төрүүлж Монгол Улсын төлөө бие, сэтгэлээ бүрэн зориулах эрмэлзлэлийг бий болгодог юм.

Дотоод хэргийн их сургуулийн сургалтын үйл ажиллагааны давуу талууд нь сонсогч оюутнуудыг тус сургуульд элссэн цаг хугацаанаас эхлэн цэргийн хэрэг, тэсвэр, хатуужил, ёс зүйн сургалтыг явуулах бөгөөд элсэгч нь сонгосон мэргэжлийнхээ талаар мэдлэгтэй болохоос гадна сонголтоо өөрчлөх боломжийг олгодог. Түүнчилэн үйлдвэрлэл, практик, клиникийн сургалтыг үр дүнтэй явуулах үүднээс сургалтын түшиц газар, клиникийн төвөөр ШШГЕГ-ын харьяа хорих анги, алба нэгжийг сонгон ажилладаг.

Түүнээс гадна сонсогчид сургалтын сүүлийн 2 жилийн хугацаанд буюу 3,4 дүгээр курсдээ мэргэжлийн хичээлүүдийг судалдагаараа давуу талтай юм.

Энэ нь сонсогч оюутан эхнээсээ ямар байгууллагад ажиллахаа мэдэж түүний төлөө суралцаж байдгаараа онцлогтой.

Тус сургуулийг төгсөгчид шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх чиг үүргийг хэрэгжүүлэхдээ бусад хууль зүйн их, дээд сургууль төгссөн шийдвэр гүйцэтгэгчдээс давуу болон сул талыг судлах зорилгоор удирдах ажилтнуудтай хийсэн ярилцлагын хүрээнд “Цэргийн хэргийн мэдлэг сайтай, цэргийн дүрэмт хувцасыг зохих журмын дагуу өмсөж хэрэглэдэг, хувийн зохион байгуулалт өндөр, өгсөн үүрэг даалгаврыг цаг тухайд нь чанартай хийж гүйцэтгэдэг, ажлын бүтээмж сайтай, төрийн албан хаагчийн харилцааны ёс зүй, ур чадварыг эзэмшсэн, иргэдийн зүгээс өргөдөл гомдол гаргуулдаггүй, гаргасан өргөдөл гомдлыг богино хугацаанд шийдвэрлэж хариуг өгдөгөөрөө аливаа асуудлыг богино хугацаанд шийдвэрлэх, хатуу үг даах чадвартай гэсэн бол сул тал нь үг дуу цөөтэй” гэж дүгнэсэн байдаг.

Үүнээс гадна сүүлийн жилүүдэд тус сургуулийн төгсөгчид нь шийдвэр гүйцэтгэгчээр томилогдон ажилласан үеэс богино хугацаанд албан тушаал дэвших, улсын болон байгууллагын “Шилдэг шийдвэр гүйцэтгэгч”, “Шилдэг ажилтан”-аар шалгарч хамт олноо үлгэрлэн манлайлсаар байгаа юм.

Эндээс дүгнэхэд Дотоод хэргийн их сургуулийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн сургуулийн сургалтын бодлого нь үр дүнд суурилсан сургалтын тогтолцоог нэвтрүүлэх, захиалагч байгууллага /ШШГЕГ/-ын хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн боловсон хүчнийг бэлтгэж байгааг харуулж байна.

Иймээс Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газраас шийдвэр

гүйцэтгэгчийн сонгон шалгаруулалт зохион байгуулж, зөвхөн мэдлэг сорих шалгалтын хүрээнд боловсон хүчнээ сонгож авч дараа нь тухайн мэргэжилтэндээ цэргийн хэргийн мэдлэгийг олгох, тэвчээр хатуужилд сургах гээд цаг хугацаа зарсан олон ажлыг хрэгжүүлдэг ч төдийлөн үр дүнтэй байдаггүй нь практикаас харагдаж байдаг. Иймээс тухайн албан тушаалд магадлан итгэмжлэгдсэн “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл-Эрх зүй” хөтөлбөрийн хүрээнд дээрх мэдлэг, чадвар, хандлагыг бүрэн эзэмшсэн боловсон хүчнийг шийдвэр гүйцэтгэгчийн албан тушаалд голчлон томилж ажиллуулах нь зүйтэй гэж судлаачийн хувьд дүгнэж байна.

Мөн 1+1 буюу дээд боловсролтой иргэдийг шийдвэр гүйцэтгэлийн чиглэлээр мэргэшүүлж төгсгөх боломжийг эрэлхийлж байна. Тухайн хөтөлбөр хэрэгжиж эхэлвэл иргэний эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах мэргэжлийн түвшний төлөөлөл болж төлөвших боломжтой гэж үзэж байна.

